Vilniaus universitetas

Teisinis argumentavimas

Doc. Dr. Jaunius Gumbis

Argumento teisė (ang. Law of reason) – teisės suvokimo mokslas

Teisinis argumentas (ang. Legal reason) – sugebėjimas ir galėjimas paaiškinti, aptarti, pagrįsti teisę ir faktus.

Tikrasis supratimas gali prasidėti tik nuo nuogos realybės, o ne nuo apgaulingo idealo. (Carl Jung)

Vilniaus universitetas

Teisinis argumentavimas – suprasti (suvokti) Teisę ir išugdyti kritinį mąstymą tam, kad jis galėtų būti pasitelktas išspręsti praktines gyvenimiškas problemas

Vilniaus universitetas

Argumento tikslas turi būti ne pergalė procese, bet teisingas procesas

Geriausi argumentai tie, kurie pilnai realizuojasi realybėje, ne teismo salėje

Vilniaus
universitetas

Teisinis argumentavimas – Teisės turinio ir formos supratimo bei tinkamo/teisingo įgyvendinimo (pritaikymo) procesas

Argumentavimo menas yra ne tai, ką matai ir supranti, o tai, ką verčiate pamatyti ir suprasti kitus

Vilnius
University

TEISĖ

Menas – mokslas - Verslas

Vilnius
University

Ką žinome apie teisę

Ko nežinome apie teisę

Vilniaus
universitetas

Didžiausias žinojimo priešas yra ne nežinojimas, o iliuzinis žinojimas.
(Stephen Howking)

Vilniaus
universitetas

Iliuzinis aiškumas prieš prasmingą neaiškumą

Vilniaus
universitetas

Teisės supratimo ir aiškinamojo gylio Iliuzija(?)

- Žinoti, kad žinome tai, ką žinome,

- Žinoti, kad mes nežinome to, ko nežinome

Nežinomi nežinomieji Teisėje

Vilniaus
universitetas

Žinojimo menas – žinoti, ko nereikia žinoti

Vilniaus
universitetas

Kodėl mes prisimename, kad pamiršome, bet neprisimename, ką pamiršome?

Vilniaus
universitetas

Teisė, kurią galime išreikšti žodžiais, niekada nėra pati teisė

Vilniaus
universitetas

“Realybė yra srautas, begalinis tapsmas, esantis anapus žodžių ir kalbos – visa kalba yra metafora, mums naudinga, bet galiausiai atsieta nuo realybės.“
Friedrichas Nietzsche (Anapus gėrio ir blogio)

Teisės sampratos įžodinimas

Vilniaus
universitetas

Turėti mintyse kelias prieštaraujančias idėjas vienu metu ir išlaikyti gebėjimą funkcionuoti (mąstyti) yra pamatinis intelektualumo požymis

Teisingas dalyko supratimas ir neteisingas to paties dalyko supratimas vienas kito nepaneigia

Vilniaus universitetas

Abejoti mėgstu taip pat kaip ir žinoti (Dantė)

Vilniaus
universitetas

Kas yra Teisė?

Iš kur ji atsirado?

Kas ją padaro Teise?

Kodėl mes turime pareigą jos laikytis?

Ar ji nevaržo mūsų teisių?

Kokia Teisė yra teisinga?

Ar egzistuoja svarbiausių klausimų galutinis sąrašas?

Ar atsakę į visus juos galėtumėme turėti visapusišką bei pilną Teisės supratimą?

Ar tai klausimų ar atsakymų Teisėje problema, t. y. ar mes neteisingai formuluojame klausimus, ar mūsų naudojama Teisės teorija netinkama teisingiems ir praktiniams atsakymams surasti?

Jeigu norime tinkamai diskutuoti apie Teisę ir ją suprasti, tai apie ką turime diskutuoti?

Kas yra tikrieji Teisės supratimo vienetai ir kiek jų?

Ar galime racionalizuoti diskusiją apie Teisę įtraukdami apibrėžtą skaičių teisinių idėjų, taip „nepaskandindami samprotavimuose“ pačios diskusijos apie Teisę?

Mokykis apie Teisę, mokykis iš Teisės?

Gal mes į sudėtingus Teisės klausimus ieškome per paprastų atsakymų, kurie negali paaiškinti įvairiapusiškos Teisės esmės ir praktikos?

Ir ieškome ne ten?

Gal mes ieškodami paprastų atsakymų praradome gebėjimą pažinti sudėtingus dalykus?

Ar gali būti, kad Teisės teorija teisinga, tik mes netinkamai ją suprantame ir aiškiname?

Kuris teiginys teisingas:

Aš galiu skaityti ir rašyti

Aš galiu rašyti ir skaityti

Gal Teisės supratimo ir aiškinimo procese įtraukiame visiškai nereikšmingų „autorių“, „teorijų“, „sąvokų“, „terminų“, „idėjų“, „metodų“ taip „užteršdami“ Teisės turinį, kas tinkamus ir aiškius atsakymus Teisėje daro negalimais?

Kaip Teisės neužteršti neapgalvotais, drastiškai pragmatiškais, greitai kuriamais ir sunkiai pritaikomais Teisės teiginiais/sąvokomis/apibrėžimais, kad ji netaptų chaotiška ir racionaliai nepaaiškinama?

O gal aiškumas Teisėje negalimas dėl pačios Teisės prigimties ir jos tikslų, todėl turėtumėme koncentruotis ne į atsakymus Teisėje, bet į teisingus klausimus bei teisingą atsakymų paieškos procesą, kuris ir leidžia mums suprasti „žavingai“ sudėtingą Teisės esmę?

Teisė kaip specifinių klausimų socialinis fenomenas, kuris veikia Žmogaus intelektualios įtampos zonoje

Vilniaus
universitetas

Teisinė veikla nesuderinama su paprastu atgaminimu, seno kartojimu, pasenusių kanonų laikymusi ar aklu siekiu prisitaikyti prie nuolat kintančių socialinių tendencijų, prie bet kokios technikos ar mokslo raidos, neanalizuojant jų poveikio fundamentalioms teisės saugomoms vertybėms bei Žmonių elgesiui.

Aš stengiuosi mąstyti, netrukdykite manęs su faktais (Platonas)

Vilniaus
universitetas

Faktas – informacija apie *realų* pasaulį, tai, kas iš tiesų egzistuoja, tai kas patikrinta, yra tiesa (?), iš tiesų įvyko.

Ar faktas reiškia tiesą?

Tiesa yra tikrovės ir sąmonės/proto atitikmuo, kurią reikia analizuoti ir kaip praktinę teoriją, ir kaip sąmonės produktą

Jeigu tai kas akivaizdu padalinti į dalis, tai tos dalys neatrodys tokios akivaizdžios

Kas svarbiau: tiesa ar tiesą (?) sakančio Žmogaus reputacija (Bernardas Williamsas)

Vilniaus
universitetas

Visi dalykai yra interpretuojami, nesvarbu, kuri interpretacija vyrauja tam tikru metu, yra galios, o ne tiesos padarinys (F. Nietzsche)

Melas yra gyvenimo būtinybė (F. Nietzsche)

Melas visada žalingas, nes pažeidžia moralės įstatymą (I. Kant)

„Tiesa konkrečiam individui egzistuoja tik tada, kai jis pats ją sukuria veikdamas“

Sørenas Kierkegaardas

Vilniaus
universitetas

Malonumas rasti daiktus – Tiesa, kaip praktinis patyrimas

Vilniaus
universitetas

Tiesa – tikrumas - mokslas

Vilniaus
universitetas

Ar galima gyventi ir nežinoti?

Vilniaus
universitetas

Tiesa ne objektyvi sistema, o subjektyvus įsipareigojimas (Kierkegaardas)

Subjektyvumas, tikėjimas ir individas

Gryna matematika ir logika nesuteikia mums jokios informacijos apie pasaulį (įskaitant teisę), o tik plėtoja jo aprašymo priemones

Tiesos baigtumas

Nėra jokių "žinių" ta prasme, kuria Platonas ir Aristotelis suprato žodį ta prasme, kuri reiškia baigtinumą;

Ar mokslas (Tiesa, tikrumas) vystosi laipsniškai enciklopediniu esminės informacijos kaupimu, kaip manė Aristotelis?

Vilniaus universitetas

Ar kur kas revoliucingesniu metodu - progresuoja drąsiomis idėjomis?

Vilniaus
universitetas

Mes turime palikti vietos abejonėms arba nebus vietos Tiesai, mokslui ir pažangai

Vilniaus
universitetas

Darome viską, kad rastume Tiesą, tačiau suvokiame faktą, kad niekada negalime būti tikri, ar ją gavome.

Mokslinės teorijos –Tiesa/tikrumas - visada turi likti hipotezėmis, tačiau daugeliu svarbių atvejų galime išsiaiškinti, ar nauja hipotezė yra pranašesnė už seną - būtent šios žinios daugeliui iš mūsų kompensuoja užbaigtumo ir tikrumo iliuzijos praradimą.

Ar galime teigti, kad ieškodami Tiesos, tikrumą pakeitėme mokslo pažanga?

Ar įmanoma Tiesą išreikšti žodžiais?

Vilniaus
universitetas

Ludwigas Wittgensteinas meta iššūkį kalbos atitikmenų teorijai, pagal kurią žodžiai reiškia konkrečius dalykus, kuriuos matome pasaulyje, o tai yra pats Vakarų filosofijos, vadinamosios „metafizikos“ pagrindas.

.

Kalbos vartojimas suprantamas kaip tiesiogiai formuojantis žmogaus elgesį ir veiksmus ir, tik antra vertus, generuojantis žinias naudojant žodžius. Reikia kūrybiško žodžių vartojimo, paremto konkrečiais veiksmais, o ne paprasčiausiu žodžių atitikimu daiktams.

„Tikėkite tais, kurie ieško tiesos; abejokite tais, kurie ją randa“ (André Gide).

Vilniaus
universitetas

Teisės pradinis taškas

Vilniaus
universitetas

Žmogus

Vilniaus
universitetas

Žmogaus visuma iš esmės yra už pažinimo, savęs, ribų. (Carl Jung)

Žmogus

Žmogus yra “viskas“.

Vien todėl žmogus yra nelygus sau pačiam.

Tai vienintelis pasaulio “vienetas“ kuris pranoksta save, išlipa iš visų savęs apibrėžimų, sąvokų, terminų.

Žmogus yra tiesa, kurios negalima paneigti.

Žmogus yra vienintelė būtybė, kuri atsisako būti tuo, kuo yra.

Nei vienas Žmogus negali pasakyti, kas jis yra, tačiau kartais gali pasakyti, kuo jis nėra (Albert Camus)

Kaip suprantame Žmogų Teisėje? (amžius, lytis, išsilavinimas. IQ ir tt)

Žmogus (jo protas) yra „niekas daugiau, kaip tik neįsivaizduojamu greičiu kintantis ir nuolat judantis įvairiausių įžvalgų rinkinys“. (David Hume)

Žmogus yra labiausiai nevykęs iš visų gyvūnų, ligočiausias, ir nė vienas nėra labiau nuklydęs nuo savo instinktų. Bet nepaisant viso to, jis, žinoma, yra įdomiausias.(Friedrichas Nietzsche)

Kas gi yra žmogus be troškimų, be laisvos valios ir be pasirinkimo? (Fiodoras Dostojevskis, Užrašai iš pogrindžio)

Gyvenimo prasmės klausime pats Žmogus yra atsakymas

Vilniaus
universitetas

„[Šiuolaikinis žmogus] nemato fakto, kad nepaisant viso jo racionalumo ir efektyvumo, jį valdo „galios“, kurių jis negali kontroliuoti. Jo dievai ir demonai niekur nedingo; jie tiesiog gavo naujus vardus. Jie verčia jį bėgti su neramumu, neaiškiais nerimais, psichologinėmis komplikacijomis, nepasotinamu tablečių, alkoholio, tabako, maisto poreikiu – ir, svarbiausia, įspūdinga neurozių gausa.“ Carl G. Jung (Žmogus ir jo simboliai)

Kur eitum visur sutiksi save

Vilniaus
universitetas

Žmogaus ribų peržengimas kai gyvybės/būties forma

Žmogaus patirties periferijos ir jos specifika

Vilniaus
universitetas

Biologinis Esencializmas

Žmonės labiau panašus ar skirtingi (?)

Vilniaus
universitetas

Supratimo ir **Elgesio** sutapimas (?)

Mes matome dalykus ne tokius, kokie jie yra, mes matome dalykus tokius, kokie mes esame

Vilniaus
universitetas

Laisvė (vs Teisė)

Vilniaus
universitetas

Ar laisvė yra didžiausia Teisės priešė?

Ar Žmogus turėtų valdyti tą savo gyvenimo dalį, dėl kurios jis turi didžiausią asmeninį interesą, kol visuomenė turėtų valdyti tą dalį, kuri taip pat jai rūpi labiausiai?

Ar Žmogus gali padaryti žalą kitiems darydamas žalą tik sau pačiam?

Ar Žmogaus gyvenime yra toks aspektas, kuris gali rūpėti tik jam vienam?

Kad būti laisvu, Žmogus turi turėti tokį stiprų norą būti laisvas, kad ‘’sustotų’’ visi kiti norai

Laisvė yra tai, ką tu darai su tuo, kas tau buvo padaryta (Sartre)

Laisvė nėra galimybė daryti tai, ko nori – tai laisvė pasirinkti, kas teisinga (John Locke)

Vilniaus
universitetas

Tu turi savo kelią. Aš turiu savo kelią. O teisingo, teisingo ir vienintelio kelio – jo nėra. (Friedrichas Nietzsche)

Ar pareiga ar pasirinkimo neturėjimas gali reikšti (reiškia) Laisvę?

Ar materialinė/finansinė padėtis, sveikatos būklė įtakoja Laisvės turinį ir formą?

Vilniaus
universitetas

Laisvė – imti ir/ar duoti?

Vilniaus
universitetas

Kas apsprendžia Žmogaus gerą ar blogą elgesį?

Ar Žmogus gimsta geras, tačiau aplinka jį (pa)daro blogu?

Ar Žmogus gimsta blogas, tačiau aplinka jį (pa)daro geru?

šv. Augustinas: „Iš kur kyla blogis?

Vilniaus
universitetas

Ar Žmogus atsakingas/kaltas už nepadarytus gerus darbus?

Blogis, padarytas Žmogaus peržengia ir pergyvena jį patį

Vilniaus
universitetas

Nėra turto verto vagystės, bet yra Žmonių vertų žmogžudystės (???)

XX amžius turėjo 36 tūkst. 525 dienas. Per tą patį XX amžių buvo sužaloti ar nužudyti milijardas nekaltų civilių. Pagal statistikos duomenis, XX šimtmečio pabaigoje ir XXI šimtmečio pradžioje, per dieną buvo nužudoma po 3 tūkst. nekaltų žmonių.

2001 m rugsėjo 11 d nėra/yra išskirtinė diena?

Vilniaus
universitetas

Turimas atsakymas buvo/yra psichologinis: yra žmonių monstrų. Baisūs dalykai padaromi siaubingų žmonių.

(Baisiai gąsdinančiai) normalus Žmogus

Adolfo Eichmanno byla (1961)

A Eichmannas 1942 paskirtas atsakingu už žydų deportavimo į koncentracijos stovyklas ir dujų kamerų pritaikymo masiniam žudymui Vokietijoje bei jos okupuotose šalyse techninį aprūpinimą.

Hannah Arendt: „Eichmanno problema buvo ta, jog tokia daugybė buvo panašių į jį, dar maloniau, neiškrypusiai, nesadistiškai atrodančių, jie buvo ir yra **baisiai gąsdinančiai normalūs**. Už Aušvico ribų, už savo darbo ribų, jis buvo pavyzdingas miestietis, atliekantis viską, ko tikimės iš „tinkamo“ žmogaus. A. Eichmanno psichologinė būsena, jo pažiūros apie tėvus, šeimą, vaikus, brolius ir seseris, draugus buvo ne tik normalios, bet ir labiausiai priimtinos. Jis buvo pavyzdingas vyras, pavyzdingas kaimynas, pavyzdingas draugas.“

Winfiredas G. Sebaldas „Natūrali destrukcijos teorija“ (1999 m)

“Faktas, kad buvo žmogžudysčių ir žiaurumo, nesumažina jų pasikartojimo galimybės, priešingai, jis dar labiau ją padidina. Kas sukrėtė pirmą kartą, po truputį tampa tuo, kas jau padaryta kitų, ir imant pavyzdį, tai gali transformuotis į rutiną.”

Racionalumo problematika

Vilniaus
universitetas

„Nagasakio sindromas“

Prezidentas Trumanas Amerikos radijuje teigė: „ Na, mes padarėme 3 milijardų vertės kaprizą, ir mes laimėjome!” Na, mes išleidome 3 milijardus dolerių kurdami atominę bombą, ar jūs galėtumėte abejoti, kad leistume iššvaistyti tokį milžinišką kapitalą vėjais?“

Ar Teisė gyvena blogio teritorijoje?

Vilniaus
universitetas

Ar yra geri ir blogi Žmonės, ar mes visi (baisiai gąsdinančiai) normalūs?

Norint jausti užuojautą, reikia turėti lakią vaizduotę. Moralė taip glaudžiai susijusi su intelekto kokybe. (Friedrichas Nietzsche)

Žmogaus teisės: fundamentalūs klausimai

Vilniaus
universitetas

Žmogaus teisių plėtra

Šiuo metu galima suskaičiuoti virš **300** skirtingose pasaulio šalyse pripažįstamų Žmogaus teisių.

Be tradicinių, pirmos kartos Žmogaus teisių, tokių kaip:

- teisė į gyvybę;
- lygybė prieš įstatymą;
- teisė į teisingą bylos nagrinėjimą.

Pripažįstamos tampa vis daugiau įvairių teisių, kaip Žmogaus.

Žmogaus teisių plėtra (II)

XX a. pripažįstamos ir įtvirtinamos tampa ne tik individo, tačiau ir socialinės bei kolektyvinės teisės, tokios kaip:

- teisė į mokslą;
- darbą;
- gerovę;
- socialinį aprūpinimą;
- sveikatos apsaugą.

Priimti tarptautiniai Žmogaus teisių dokumentai suformuoja naują teisės kryptį – tarptautinę Žmogaus teisių teisę.

Žmogaus teisių infliacija

- Toks spartus naujų teisių priskyrimas kaip Žmogaus lemia spartų Žmogaus teisių skaičiaus augimą.
- Šis reiškinys vadinamas – **Žmogaus teisių infliacija**.

Žmogaus teisių infliacija (II)

- Šios tendencijos padarinys – tradicinės, pirminės Žmogaus teisės praranda savo autoritetą ir svarbą šiuolaikiniame pasaulyje.

- Vien 2020 m. Europos Žmogaus Teisių Teismas turėjo apie 62 000 pareiškimų dėl galimo teisių pažeidimo.

Žmogaus teisių infliacija (III)

Galima įžvelgti kelias problemas:

- Spartus Žmogaus teisių spektro plėtimas galiausiai lems šios teisinės sistemos žlugimą.
- Valstybėms reikės daug papildomų resursų siekiant užtikrinti Žmogaus teisių apsaugą.
- Teks rinktis, kurias Žmogaus teises ginti ir saugoti, o kurios yra mažiau svarbios ir gali būti ne prioritetas.

Žmogaus teisių infliacijos priežastys

- Egzistuojančių teisių išplėtimas.
- Naujų teisių sukūrimas.

Vilniaus universitetas

Egzistuojančių teisių išplėtimas

- 8 str. Europos Žmogaus Teisių Konvencijos užtikrina teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą.
- Iš pradžių šis straipsnis buvo sukurtas kaip draudimas kištis į šeimos gyvenimą, siekiant sugriauti visą fašistinę, bendruomeninę ir inkvizicinę praktiką.

Egzistuojančių teisių išplėtimas (II)

Guillot v. Prancūzija:

Vaiko vardo (šiuo atveju, tėvai buvo parinkę Fleur de Marie vardą) parinkimas yra saugomas Konvencijos 8 straipsnio, kaip teisė į privatų gyvenimą.

Vilniaus universitetas

Egzistuojančių teisių išplėtimas (III)

Y v. Slovėnija

Pareiškėja nurodė, kad ji buvo smurto auka. Teismo metu tariamas prievartautojas jai uždavė tam tikrus jai nemalonius klausimus. Tarp klausimų buvo, pavyzdžiui, šis:

„Ar tiesa, kad tu man sakei, kad gali tiesiog verkti be jokios priežasties ir visi tavimi patikės?“

Pareiškėja skundėsi, kad teismas nepašalino tokių nemalonių klausimų ir taip buvo pažeista jos teisė, saugoma Konvencijos 8 straipsnio.

EŽTT konstatavo 8 straipsnio pažeidimą.

Vilniaus universitetas

Žmogaus prigimtis ir teisės

- Žmogaus teisės kyla iš žmogaus prigimties.
- Mes gimstame turėdami teises, kitaip mūsų gyvenimas būtų beprasmis.
- Tačiau yra rizika supainioti teises ir emocijas. Mūsų emocijos pamažu virsta norais ir troškimais.

Žmogaus prigimtis ir teisės (II)

- Emocijos ≠ teisės:

Galima norėti viešai ir garsiai reikalauti savo norų ir prilyginti juos teisėms, bet tai nereikš, kad Žmogus turi tam teisę.

Šiuo metu yra situacija, kad Žmonės galvoja, jog turi daug teisių, tačiau Europos Žmogaus Teisių Konvencija niekada neturėjo tikslo išplėsti teisių apibrėžties ir taikymo srities.

EŽTT praktika

Konvencijos 3 str.: Kankinimo uždraudimas

Vinter ir kiti v. Jungtinė Karalystė:

- Įkalinimas iki gyvos galvos su paleidimu galima tik mirtinos ligos ar sunkaus neveiksnumo atveju(pažeidimas?). 3 str. apima tai, ką galima apibūdinti kaip „teisę tikėtis“. Sprendime netiesiogiai pripažįstama, kad viltis yra svarbus ir esminis Žmogaus asmens aspektas, todėl turėtų būti saugomas.

Airija v. Jungtinė Karalystė:

- Pareiškėja Airijos Vyriausybė paprašė peržiūrėti 1978 m. sausio 18 d. Teismo sprendimą, kuriame teigiama, kad penkių giluminio tardymo metodų naudojimas prilygsta ne tik nežmoniško ir žeminančio elgesio, bet ir kankinimo praktikai, kaip apibrėžta Konvencijos 3 straipsnyje. Teismas konstatavo, kad minimalaus rimtumo/griežtumo lygio. vertinimas yra santykinis, nes priklauso nuo įvairių veiksnių, tokių kaip nukentėjusiojo gydymo trukmė, fizinis ir psichinis poveikis, o kai kuriais atvejais net nuo lyties, amžiaus ar sveikatos būklės. Ši išvada reiškia išplėstinį situacijų, kuriose bus taikomas Konvencijos 3 str. sąrašą.

EŽTT praktika (II)

Konvencijos 3 str.: Kankinimo uždraudimas

Bouyid v. Belgija:

- Pliaukštelėjimas per veidą paveikia tą Žmogaus kūno dalį, kuri išreiškia jo individualumą, socialinį tapatumą ir yra jutimų – regos, kalbos ir klausos – centras, naudojamas bendravimui su kitais, todėl yra neleistinas pagal 3 str.

Klausimas

Ar bet koks kišimasis į Žmogaus orumą yra žeminantis ir pažeidžiantis Konvencijos 3 straipsnį?

Naujų teisių sukūrimas

- Atsirado naujos kartos Žmogaus teisės, į kurias galima įtraukti, pavyzdžiui, ateities kartų teises, su genų inžinerija susijusias teises ir teises, kylančias iš kosminės erdvės tyrinėjimo ir eksploatavimo.

- Naujoji (ketvirtoji) Žmogaus teisių karta – tai atsakas į spartų dirbtinio intelekto vystymąsi, technologijas ir biologines manipuliacijas, susijusias su genetine manipuliacija, dirbtiniu apvaisinimu, eksperimentavimu su žmogaus embrionais ir kt.

Naujų teisių sukūrimas (II)

- Visuomenė pradeda šias teises suvokti kaip prigimtines: 2014 m. tarptautinėje interneto vartotojų apklausoje 80 % dalyvių atsakė, kad **prieiga prie interneto yra Žmogaus teisė.**

Naujų teisių sukūrimas (III)

- Tampa sudėtinga atskirti pagrįstą Žmogaus teisių interpretaciją nuo Žmonių norų, nes žmonių poreikiai bei norai nuolat kinta.

- Pavyzdžiui, teisė į prieigą prie interneto gali būti apsaugota tarptautiniu lygmeniu, nes nuo to tam tikru mastu priklauso asmens saugumas:

    - 2021 m. JAV siaučiant Idos uraganui Žmonės buvo informuojami per jų išmaniuosius telefonus.

Naujų teisių sukūrimas (IV)

- Tačiau, ar visos naujos teisės yra fundamentalios?
- Pavyzdžiui, ar teisė tyrinėti kosmosą yra fundamentali Žmogaus teisė?
- Paralelė tarp teisės dirbti, kuri yra laikoma fundamentali teisė, kadangi Žmogui išgyventi yra reikalingi pinigai ir valstybė stengiasi sudaryti sąlygas Žmonėms dirbti bei užsidirbti pragyvenimui ir tarp teisės tyrinėti kosmosą.
- Tačiau, teisė tyrinėti kosmosą yra **Žmogaus noras**, bet **ne būtinybė**.

Vilniaus universitetas

Naujų teisių sukūrimas (V)

- Trečiosios kartos Žmogaus teises apima teisę į saugią ir ekologiškai subalansuotą aplinką. 56 Konstitucijos pasaulyje šią teisę saugo kaip fundamentalią.

- Žmogaus teisės buvo pasirinktos kaip kovos su problema priemonė, nors yra daug alternatyvų, kurios gali būti neįtikėtinai veiksmingesnės.

Naujų teisių sukūrimas (VI)

- Tačiau visos problemos ir toliau yra įspraustos į Žmogaus teisių sritį, kuri negali visiškai paveikti problemos sprendimo.

- **Žmogaus teisės ir toliau pasirenkamos kaip priemonė socialiniams pokyčiams, nepaisant to, kad jos yra prastai pritaikytos spręsti problemų esmę.**

Gyvo medžio teorija ir žmogaus teisių infliacija

- Ar yra galimybė sustabdyti Žmogaus teisių perteklinį interpretavimą, tam kad baigtųsi naujų teisių ir pareigų atsiradimas bei dėmesys būtų sutelktas į fundamentalias Žmogaus teises?

- **Tikėtina, kad ne.** Teisė buvo sukurta siekiant spręsti Žmogaus/visuomenės būtinybių klausimą, kuris vystėsi per istoriją. Todėl teisės aktų nuostatos turėjo atspindėti Žmonijos evoliuciją.

Gyvo medžio teorija ir žmogaus teisių infliacija (II)

Gyvo medžio teorija – teisė nuolatos adaptuojasi prie esamo laiko ir visuomenės.

Tyrer v. Jungtinė Karalystė:

- 15 metų berniuko bausmę rykšte, EŽTT tokį institucinį smurtą įvertino kaip kėsinimąsi į berniuko orumą, todėl padarė išvadą, kad tai yra Žmogų žeminanti bausmė. Tik vienas teisėjas, gimęs Jungtinėje Karalystėje ir užaugęs šioje sistemoje, nepritarė šiam sprendimui. Jo argumentai buvo pagrįsti tvirtu įsitikinimu, kad paaugliui būti mušamam beržine rykšte yra visiškai normalu.

Gyvo medžio teorija ir žmogaus teisių infliacija (III)

- Gyvo medžio teorija turi didelį pranašumą, nes leidžia interpretuoti svarbius teisinius dokumentus jų nesusiejant su tekstu.
- Pavyzdžiui, 3 Konvencijos straipsnyje, kuris laikomas vienu svarbiausių, yra tik 16 žodžių. EŽTT uždavinys – interpretuoti straipsnius pagal konkrečią situaciją.
- Tačiau, teisės nuostatos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų pirminę idėją ir uždavinius.

Vilniaus universitetas

Riba tarp evoliucinio normų aiškinimo ir Žmogaus teisių infliacijos ?

Vilniaus universitetas

(Socialinis) teisingumas ir žmogaus teisių infliacija

- Žmonės išreiškia savo skundus ir nepasitenkinimą Žmogaus teisių forma, nes mano, kad Žmogaus teisės turi plačiai paplitusį teisėtumą.
- Susiformavo pasitikėjimas Žmogaus teisėmis, jog jų neįmanoma pažeisti kaip demokratinės visuomenės pamatų. Šis pasitikėjimas suteikia Žmonėms saugumo ir komforto jausmą.
- Dėl šio saugos jausmo visus skundus ir problemas formuojame į Žmogaus teisių formą.

(Socialinis) teisingumas ir žmogaus teisių infliacija (II)

- Iki aktyvaus Žmogaus teisių populiarinimo buvo ir kitų normų, kuriomis visuomenė grindė nusiskundimus.
- Pavyzdžiui, religinė doktrina, kuri padėjo rasti pateisinimų skurdui. Pagal krikščionybę skurdas buvo laikomas ne yda, o malone, kuri padėtų sieloms patekti į dangų.
- Religijos pagalba visuomenė nepaisė nepatogumų, tačiau per Žmogaus teisių sistemą bando juos išspręsti.

Vilniaus
universitetas

(Socialinis) teisingumas ir žmogaus teisių infliacija (III)

- Socialinis teisingumas turėtų būti suvokiamas kaip grindžiamas liberalių teisių pagrindu.
- Tai reiškia, kad Žmogaus teises naudojame kaip pagrindą, suvokdami jas kaip aksiomą, ir jų pagrindu kuriame sprendimus, įkūnijančius tikrus socialinius pokyčius.
- **Žmogaus teises reiktų suvokti kaip socialinių pokyčių žymeklį, o ne jų įgyvendinimo įrankį.**

Atskyrimas „tikrų“ ir „netikrų“ teisių

- **Būtina sudaryti tikrai svarbių Žmogaus teisių sąrašą, kad jų būtų ne per daug. Kai kurie mokslininkai mano, kad tai yra pats efektyviausias būdas atkurti Žmogaus teisių apsaugos veiksmingumą (?).**

- Pastebėtina, kad svarstant Žmogaus teisių infliacijos klausimą yra abejojama antrąja Žmogaus teisių karta: socialinėmis ir ekonominėmis teisėmis.

Vilniaus universitetas

Atskyrimas „tikrų“ ir „netikrų“ teisių (II)

Ryšys tarp ekonominės laisvės ir gerovės: teigiama, kad laisvosios rinkos samprata pagerina beveik visus Žmogaus gerovės aspektus:

- Būstas
- Pajamos
- Darbai
- Bendruomenė
- Išsilavinimas
- Aplinka
- Pilietinis įsitraukimas
- Sveikata
- Pasitenkinimas gyvenimu
- Saugumas

Atskyrimas „tikrų“ ir „netikrų“ teisių (III)

- Darosi aišku, kodėl socialinės ir ekonominės teisės yra nepriimtinos (neo)liberalizmo kontekste. Priežastis ta, kad jų įgyvendinimas reikalauja aktyvaus vyriausybės įsikišimo į rinką.

- Praktikoje sudėtinga atskirti „tikras“ teises nuo „netikrų,“ nes už kiekvieno atskyrimo slypi tam tikras interesas: valstybės, politikų, suinteresuotų grupių ar pan.:

Žmogaus teisių infliacijos padariniai

- Pagrindinė Žmogaus teisių infliacijos pasekmė yra ta, kad Žmogaus teisių skaičius nepaprastai greitai auga.

- Tai leidžia pasirinkti, kurias teises neutralizuoti, o kurias ginti. Tai, kad yra teisių, kurių galima nepaisyti, paneigia pagrindines Žmogaus teisių sistemos vertybes.

- Tai leidžia daryti išvadą, kad Žmogaus teisių apsaugos sistema praranda savo veiksmingumą

Žmogaus teisių infliacijos padariniai (II)

- Socialinio teisingumo samprata siūlo vertinti skundus ne kaip Žmogaus teisių pažeidimus, o kaip problemas, kurias reikia spręsti dėl jų pirminių savybių.

- Tačiau Žmonės nėra pasirengę atsisakyti remtis Žmogaus teisių koncepcija, kaip galimo problemų sprendimo būdo dėl jos istorinės svarbos.

Žmogaus teisių infliacijos padariniai (III)

- Yra galimybė apibrėžti, kurios teisės yra svarbios, o kurios – papildomos.
- Tačiau tai padaryti sunku arba neįmanoma, nes už kiekvienos teisės slypi tam tikros visuomenės grupės interesai.
- Pripažinti tam tikrą teisę „netikra“ reikštų tenkinti vienos grupės interesus ir pažeisti kitų. Netinkamas akcentų išdėstymas gali sukelti masinius padarinius.

Reikia spręsti Žmogaus teisių infliacijos problemą, tačiau tam nėra vieno tinkamo būdo, kuris galėtų patenkinti visus ar bent visuomenės daugumą.

Teisė toliau evoliuciškai vystosi ir adaptuojasi prie šių laikų visuomenės poreikių. Nėra žinoma, ar yra būdas sustabdyti šį procesą.

Nuorodos į EŽTT bylas

- Guillot v. Prancūzija http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58069
- Y v. Slovėnija http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154728
- Vinter ir kiti v. Jungtinė Karalystė http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664
- Airija v. Jungtinė Karalystė http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506
- Bouyid v. Belgija http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-138779
- Tyrer v. Jungtinė Karalystė http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587

Teisės esmė

Vilniaus
universitetas

Svarbiau yra bandyti **suprasti Teisės esmę** nei tiesiog skaityti (apie) Teisę.

Tai gali būti atlikta svarstant apie:

1.) Teisės tikslus;

2.) priežastys, dėl kurių egzistuoja Teisė;

3.) apie tai, ko yra atsisakyta vardan Teisės;

4.) ar Teisė yra verta, kad dėl jos kažko būtų atsisakoma.

Teisės esmė kuriasi dabartyje

Vilniaus
universitetas

Laiko paradoksas

Praeitis – tai, ko jau nėra

Ateitis – tai, ko dar nėra

Dabartis – kas egzistuoja tarp to, ko jau nėra ir to, ko dar nėra

Teisės visumos nustatymo problematika

Vilniaus
universitetas

Teisė – Moralė – Politika – Rinka – Technologijos – Metavisata - Kosmosas

Vilniaus
universitetas

Šiuolaikinės teisės iššūkiai

1. Globali Teisės prigimtis
2. Technologijos
3. Teisės ekologija: žmogaus teisių infliacija, teisės augimas
4. Teisės paskirtis: įtvirtinti ar riboti
5. Tiesos vertė
6. Laisvos valios problema
7. Skirtingų sąmonės formų pripažinimas

Tačiau DI vystymosi progresą lems Žmogaus naujos idėjos ir vizijos/vaizduotės, gebėjimas pažvelgti į viską kūrybingu kampu.

Ateitis jau nėra neaiškesnė nei dabartis

Vilniaus
universitetas

Argumentai, kurie netelpa į žodžius/neverbalinis argumentavimas

Vilniaus
universitetas

Ar valdžių atskyrimas (ne)turi būti aiškinamas kaip nekintamas, ir taip teismui suteikiama neginčijama teisė/galia kontroliuoti kitų dviejų valdžių veiklą?

Ar valdžių atskyrimas – tai nuolat kintantis, besitęsiantis ginčas tarp valdžių dėl valstybės politinių tikslų bei lūkesčių?

Ar atskirti Konstituciją (kaip teisę) nuo teismo vystomos konstitucinės doktrinos?

Ar didžiausią galią įgyvendinti Konstitucija turi turėti Parlamentas (Seimas) – demokratiškiausia institucija valdžioje, ne teismas?

Teisė kaip “visko“ teorija

Vilniaus
universitetas

Nieko neegzistuoja, išskyrus atomus ir tuščią erdvę, visa kita yra nuomonė (Demokritas)

,,Teisė žvelgia į išorę”

Vilniaus
universitetas

Glaudaus bendradarbiavimo realybėje tampa svarbi Žmonių patirtis, žinios apie pasaulį, kultūrinis pagrindas ir asmeninių požiūrių įvairovė

Vilniaus
universitetas

Problemos yra per didėlės ir pernelyg sudėtingos, kad kuri nors viena disciplina (Teisė) galėtų pateikti tinkamą sprendimą

Ekonomika, psichologija, filosofija, antropologija, istorija — visa tai yra **teisės „išorinės“ kritikos/papildymo ištekliai**

Daugiau dėmesio visapusiškumo ir problemų sprendimo įgūdžiams lavinti

Vilniaus
universitetas

Tikrumo stygius ir nuolatiniai pokyčiai

Vilniaus
universitetas

Netikrumas yra nepatogi situacija, tačiau tikrumas yra absurdas (Voltaire)

Teisės būtinumas atitikti besikeičiančiai realybei klausimas

Vilniaus
universitetas

„Edvinai, dabar, kai mokslininkai išrado atominę bombą, jūs, teisininkai, turite išsiaiškinti, kaip kontroliuoti jos naudojimą. (Teisė mokslo amžiuje, 1963)

Ar dabartinėmis teisės žiniomis galime užtikrinti artimiausios ateities reguliavimą?

Žinios, kurių mums prireiks ateityje, dar negimė

Vilniaus
universitetas

Besiplečiantis žodžių ir sąvokų turinys

Vilniaus
universitetas

Dogmos mirtis yra moralės gimimas (Imanuelis Kantas)

Skirtingai nei teisines žinias, niekas “neperduos“ Teisės supratimo

Vilniaus
universitetas

Supratimas be skausmo neateina (Carl Jung)

Vilniaus
universitetas

Jeigu visi supranta vienodai, vadinasi niekas nesupranta

Vilniaus
universitetas

Teisė yra daug daugiau nei tik teisės ar kompetentingo teismo parinkimas

Vilniaus
universitetas

Teorijos yra žinios, kurios neveikia. Praktika - kai viskas veikia tik nežinai kodėl (Hermann Hesse).

Kas yra teorijos...

Teorijos yra argumentai, kurie gali paaiškinti pasaulio reiškinius.

Argumentai yra prielaidų struktūros, kurios suteikia pagrindą patvirtinti tam tikras išvadas.

Prielaidos yra teiginiai, kurie išreiškia informaciją (faktą ar nuomonę).

Teorijos funkcijos

Teorijos paaiškina reiškinius pasaulyje.

Teorijos užpildo faktus kontekstine informacija ir juos paverčia į žinias.

Siekiant ką nors pilnai suprasti, būtina suvokti už to slypinčią teoriją…

Teisės teorija vs Teisės filosofija

Ką žinome apie Teisę vs Ko nežinome apie Teisę

Vilniaus
universitetas

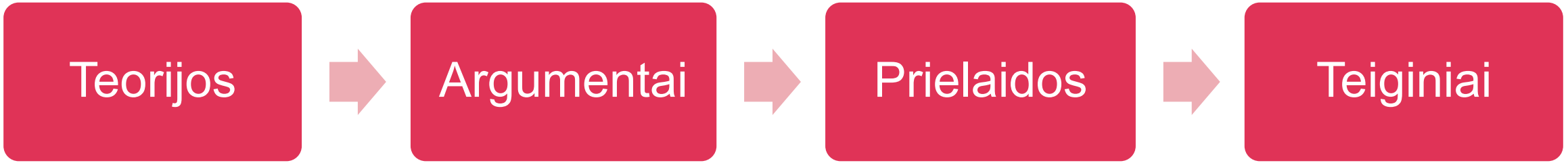
Teorijos
Argumentai
Prielaidos
Teiginiai

Visiems atrodo, kad aš argumentuoju, tačiau aš tik pasakoju

Teisės samprata

Vilniaus
universitetas

Teisė negali būti žodžių žaismas, ekstravagancija, žmogaus būties ir/ar pasaulio norų rinkinys

Įrodomasis teisės mokslo diskursas (?)

Vilniaus
universitetas

Įrodinėjimas vs įtikinėjimas

Teisės ekspermentalizmas

Teisinės spekuliacijos

Teisinės ir moralinės falsifikacijos

Teisinis instrumentalizmas

(Nekompetencija, tingėjimas)

Intelektualinė arogancija ir jos pasekmės

Vilniaus
universitetas

“Kuo daugiau mokiausi, tuo labiau suvokiau, kad esu absurdiškas. Todėl galiausiai atrodė, kad mano sunkaus darbo universitete metai egzistavo tik tam, kad kuo labiau pasinėriau į studijas, tuo labiau parodyčiau ir įrodyčiau, jog esu visiškai absurdiškas žmogus.“

— Fiodoras Dostojevskis, „Juokingo žmogaus sapnas“

Sąvokos, apibrėžimai, terminai, metaforos keičia teisės supratimą

tačiau:

ar keičia **praktiką?**

ir

esmę?

Teisės sampratos perfekcionizmas

Teisės sampratos optimizmas

Teisės sampratos autoritarizmas

Teisės taikymas itin **kompleksinėms, sudėtingoms ir neapibrėžtoms kasdienybės situacijoms** su daugybe galimų baigčių

vs

Teisingumo ir Racionalumo klausimas/sprendimas (iliuzija?)

Teisės apibrėžimas (?)

- Teisės apibrėžimai galėtų būti susieti su skirtingais veiksniais, kurie **tarpusavyje yra visiškai nesusiję**.
- Teisės studijos ir bandymas suvokti teisę, nevertinant kaip ji yra **realiai veikia laike** (ne pritaikoma) praktikoje, praranda dalį savo prasmės.

Todėl yra labiau svarbu įvertinti, kokia yra teisės esmė ir tikslas, į kuriuos yra nukreipti daugelis teisinių klausimų, nei bandyti ją apibrėžti.

Apibrėžimai

Mąstymo procesas dažniausiai yra susijęs su minčių kategorijų ir apibrėžimų kūrimu.

Tai gali būti atlikta dvejais būdais:

- Grupuojant duomenis ir informaciją;
- Nustatant, ar duomenys ir informacija, patenkantys į tam tikrą apibrėžtį yra vis dar galiojantys.

Tiek teisė, tiek informacija kinta kiekvieną dieną. Atitinkamai, visi apibrėžimai ir kategorijos niekuomet neatitinka tikrovės.

Teisę galima suvokti atimties ar pridėjimo būdu?

Sukūriau Dovydo viziją savo galvoje ir paprasčiausiai išėmiau iš marmuro viską, ***kas nebuvo Dovydas****.*

Dovydas
Mikelandželas

1501 - 1504

Vilniaus universitetas

Nuolatinės protingos abejonės teisės samprata yra teisinis intelektualumas

Vilniaus
universitetas

Šio pasaulio problema, kad intelektualūs žmonės pilni abejonių, kad kvailiai kupini pasitikėjimo (Charles Bukowski)

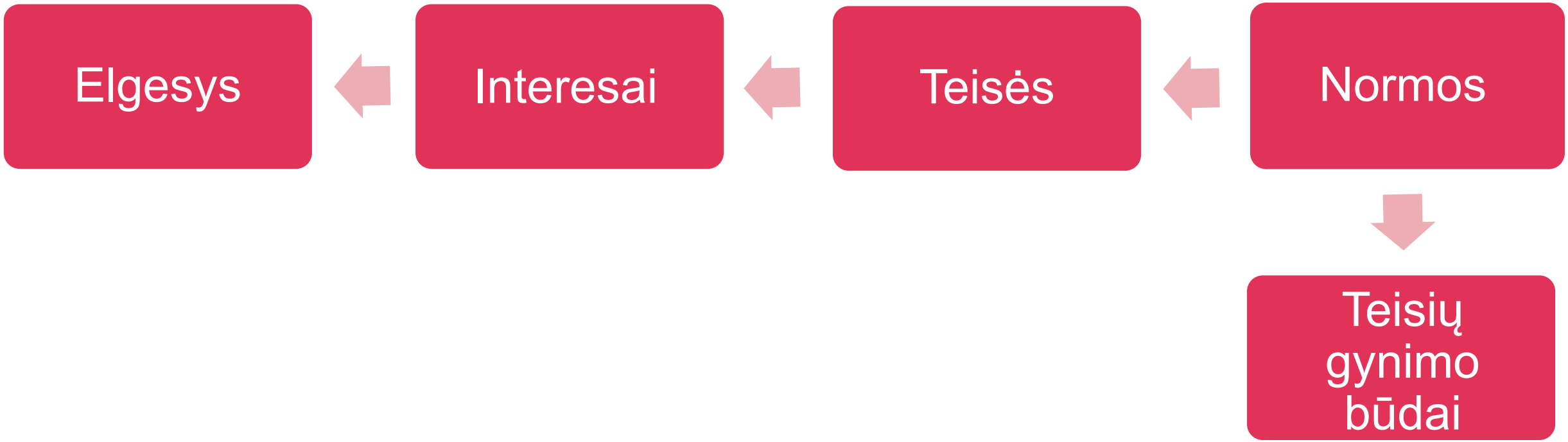
Elgesys
Interesai
Teisės
Normos
Teisių gynimo būdai

Normos

Normos yra naudingi orientyrai (vertinimai), kurie padeda nustatyti (įvertinti) Žmogaus elgesį ir teises.

Orientyrai (vertinimai):

- ką racionalus Žmogus darytų tam tikroje situacijoje

- ko reikalauja gera valia

Principai yra platesnė kategorija nei normos ir turi tendenciją idealizuoti status quo

Normų neaiškumas

- Nėra tokių normų, kurias kiekvienas Žmogus suprastų vienodai
- Sudėtinga suprasti *kieno* ir *kokie* veiksmai yra nurodyti normoje

Realiosios normos ir popierinės normos

„*Realiosios*“ normos:

- Teismų praktika;
- Faktinio pobūdžio teiginiai;
- Apibūdinamos kaip „*yra*“;
- „*Realiosios*“ normos yra nieko daugiau kaip galinčios susiklostyti realios situacijos įsivaizdavimas.

„*Popierinės*“ normos:

- Aprašomojo pobūdžio;
- Skirtos ieškiniams ir kitiems teisių gynimo būdams;
- Apibūdinamos kaip „*turėtų būti*“.

„Realiosios“ normos yra artimos realiai gyvenime susiklostančiai teisės taikymo **praktikai.**

Realiosios normos ir popierinės normos (II)

Popierinės normos egzistuoja kaip įsakmios taisyklės, skirtos teisėjams / pareigūnams, kurios nurodo, ką teisėjams / pareigūnams reikėtų atlikti.

Teisėjai / pareigūnai:

- Į jas nekreipia dėmesio ir jomis nesivadovauja;
- Iš dalies jomis vadovaujasi;
- Tinkamai jas įgyvendina.

Svarbu suprasti kaip „*popierinės*“ normos sąveikauja su „*realiosiomis*“ normomis.

Koks yra realybės ir „popierinių“ normų santykis?

Teisių gynimo būdai

Normos gina teises, ne pačias normas

Vilniaus
universitetas

Ar **normos** ir **principai** yra savaime vertingi? Jei ne, tai kas juos padaro vertingais?

Teisės

Normos nėra savaime vertingos. Joms būtina suteikti tikslą ir **veikimo kryptį**. Atitinkamai, šiuo laiku atsirado **teisės**.

Teisės yra prasmingos net ir visiškai jas atsiejus nuo normų ir teisių gynimo būdų.

Ar teisių turėtojas yra „nedidelio masto suverenas“?

Ar teisės garantuoja asmens autonomiją?

Teisės (II)

Teisės turėtų būti suvokiamos kaip turinčios formą ir apimtį bei veikiančios nepriklausomai nuo teisių gynimo būdų (ne)įgyvendinimo.

Teisių interpretavimo problematika

„Teisė į abortą taip pat labai skiriasi nuo bet kurios kitos teisės, kuri, teismo nuomone, patenka į keturioliktosios pataisos „laisvės“ apsaugą. (Dobbs v. Jackson sprendimas).“

„Bet kokia tokia teisė turi būti „giliai įsišaknijusi šios tautos istorijoje ir tradicijoje“ ir „numanoma išsakytos laisvės sampratoje“. (Washington v. Glucksberg, JAV Aukščiausiasis Teismas, 1997)“

Interesai

Interesas svarbus, rūpimas (jausmas ar emocija), suteikiantis Žmogaus veiklos tikslams kryptį, padedantis:

I) orientuotis,
ii) pažinti naujus faktus,
iii) geriau suvokti tikrovę.

Teisės ir normos egzistuoja pagrindiniam interesų apsaugos tikslui

Interesai yra pagrindinė (ne)teisingumo (jausmo) atsiradimo priežastis

Vilniaus
universitetas

Elgesys kaip teisės dalis (?)

Teisėjai nėra vieninteliai valstybės vardu veikiantys Žmonės (pareigūnai (plačiąja prasme)), kurie priima ginčų sprendimui svarbius sprendimus.

Atitinkamai, visų Žmonių (pareigūnų), atliekančių administravimo ar valdžios funkcijas, veiksmai turėtų būti(?) laikomi „*teise*“.

Nurodymus gaunančių Žmonių elgesys yra patys svarbiausi, kadangi jie atskiria „*popierines*“ ir „*realiąsias*“ normas.

Dauguma normų yra nukreiptos ir turi įtaką tik mažam Žmonių skaičiui bei veikia tik labai apibrėžtoje ir ribotoje sferoje.

Normų apibūdinimas kaip universalių taisyklių, kurios gali būti pritaikomos visiems, kurie veikia jų ribose, yra tas pats, kaip *vadovavimasis fikcija*.

Teisė

Elgesys, Interesai, Teisės, Normos, Teisių gynimo būdai

Kokia yra šios struktūros/sandaros vertė ir paskirtis?

Vilniaus universitetas

Normos yra per daug sureikšmintos siekiant suprasti teisės esmę.

Normos yra vertingos tik todėl, kad jos turi tam tikrus tikslus ar gina tam tikras vertybes.

Dėl šios priežasties, turėtume didžiausią dėmesį atkreipti į **teisių, interesų ir elgesio** analizę.

Teisės ribos klausimas

Ar autonomija yra neribota laisvė?
Ar tai gali būti laisvė tik tam tikrose srityse?
Kaip reikėtų suvienodinti žmonių savarankiškumą?
Ar žmogus supranta autonomiją kaip beribę?

Proto ribotumas – ne tik kaip supratimo įrankis, bet ir kaip abejonė metafizikos pagrindais (Schopenhaueris, Nietzsche ir Kierkegaardas)

Egzistencija – ne sąvokų rinkinys, o visuma.

„Kas tikra, yra racionalu, o kas racionalu, yra tikra“ (Georgas Vilhelmas Frydrichas Hegelis)

Teisės supratimas/Teisės ribos

Autonomija yra Žmogaus norų ir motyvų nepriklausomumas.

Tam, jog Žmogus būtų nepriklausomas, jis:

- privalo pats pasirinkti savo gyvenimo kelią, t. y. negali būti niekieno kontroliuojamas;
- šio žmogaus pasirinkimai privalo būti tikri, t. y. paremti atitinkamo kokybės lygio informacija.

Paternalizmas ir Autonomija

Ar paternalizmas gali būti pateisinamas?

Jei taip, tai kokiomis aplinkybėmis?

Vilniaus universitetas

Patenalizmas ir autonomija (II)

Galimas dvejopas autonomijos supratimas:

- Autonomija privalo būti aukščiau visų kitų vertybių, kurios jai prieštarauja;
- Paternalizmas turėtų būti pateisinamas ir autonomija sumažinta.

Kas ir kaip galėtų nuspręsti, kurios vertybės tam tikram Žmogui yra svarbesnės už kitas?
Kurios iš šių vertybių turėtų turėti aukštesnį apsaugos laipsnį?

Paternalizmas ir autonomija (III)

Vertybės yra individualus teisingumo jausmas ir suvokimas, kas yra *teisinga* ir *naudinga* tam tikroje situacijoje.

Gyvybė, sveikata, žinios, draugystė, religija, grožis

Vertybių charakteristika:

- Jos neturi hierarchijos;
- Veikiamos išorės poveikio jos keičiasi.

Vilniaus universitetas

Autonomijos suvaržymai

Asmeninės laisvės ir autonomija gali būti suvaržytos siekiant apsaugoti kitus Žmones.

Teisinis moralizmas

Ar Žmogus yra savo paties kūno savininkas?

Vilniaus universitetas

- Ar dauguma gali priverstinai įgyvendinti savo pasirinktus principus mažumos, kuri šių principų nepripažįsta, atžvilgiu (?);
- Visuomenės teisė suvaržyti Žmogaus laisvę moralinių principų, galinčių būti vien prietarais ar emocijomis, pagrindu yra neteisinga;

Ronal Dworkin

1931 - 2013

Teisės augimas

Ar natūralus teisės augimas gali būti paaiškintas?

Jeigu taip, kokie yra jo principai?

Vilniaus
universitetas

Teisės sandara

Teisė buvo/yra(?) formuojama atsižvelgiant į šiuos veiksnius:

- Logiką;
- Istoriją;
- Jurisprudenciją.

Logika

Logikos tipai:

- Dedukcija;
- Abdukcija;
- Abstrakcija;
- Predikatų logika;
- Priežastingumo logika;
- Modalinė logika;
- .....

Kodėl mes naudojame paprasčiausią logikos formą?

Logika (II)

„Logika savyje talpina taisykles, kurios yra nepakankamos sprendimų priėmimui. Kas galėtų būti teisinga teorijoje, gali būti nepritaikoma praktikoje.“ **– Imanuelis Kantas**

- Logika yra pagrindinis įrankis, kuris yra naudojamas teisiniame švietime, tačiau jis negali suteikti visišką aiškumą. Sofizmas.
- Priimdami sprendimus teisėjai turėtų suteikti prioritetą vienam ar kitam viešajam interesui ar socialinei vertybei.
- Logika nėra vienintelis veiksnys teisės vystymosi procese.

Istorija

Istorija ir teisė yra susijusios.

Teisės istorija (ne)turi būti studijuojama kaip privalomas teisės studijų dalykas (?)

Idealiu atveju istorija turėtų tik labai mažą vaidmenį teisėje (?)

Teisė taps racionalesnė ir efektyvesnė tik tuo atveju, kai ji pasitarnaus numatytiems tikslams.

Istorija visada yra dabartis ir nieko daugiau.

Mes tik esamuoju laiku/būdu galime kalbėti, kas liko iš praeities

Istorija padeda pamatyti tęstinumą ir pokyčius

Trumpalaikis mąstymas yra labai problematiškas

Vilniaus
universitetas

Ar daug galime pasimokyti iš istorijos?

Istorija padeda pamatyti asmenybių ir išorinių jėgų tokių kaip karas ir ekonominiai pasikeitimai įtaką bei įgyti supratimą apie to **nenumatytas pasekmes**

Istorija padeda aptarti klaidingus sprendimus bei **suvokti kodėl šie sprendimai nepakeisti ir/ar neginčijami iki šiol**

Jurisprudencija

Jurisprudencija nėra teisinės praktikos **rinkinys**, **apibendrinimas** ar **visuma**.

Atlikdamas teisinį įvertinimą, geras teisininkas sugebės atskirti svarbias detales nuo nesvarbių.

Teisė, pareiga, kaltė, nerūpestingumas, nesąžiningumas, ketinimai, atsakomybė ir kitos panašios koncepcijos, kurioms turi būti skiriamas ypatingas dėmesys

Teisinis argumentavimas kaip visuma

Vilniaus
universitetas

Supratimas – Mąstymas – Išraiška – Sprendimas (diskrecija)

Vilniaus
universitetas

(Teisinė) sąmonė

Vilniaus
universitetas

Sąmonė:

- Aplinkinio pasaulio ir savo padėties jame suvokimas, būdingas Žmogui.

- Atviras ir tikras (realus) žmogaus ryšys su tikrove, leidžiantis pažinti gamtinę ir socialinę aplinką bei reguliuoti savo elgesį.

Teisinė sąmonė:

- *Teisinio pasaulio, jo tvarkos ir struktūros bei savo vietos jame suvokimas.*

Teisinė sąmonė yra Žmogaus sąmonės dalis.

Teisinė sąmonė

Teisinė sąmonė gali būti įvertinta iš dviejų perspektyvų:

- Kaip Žmogus gali suvokti teisę;
- Ką Žmogus gali suvokti kaip teisę.

Teisinės sąmonės samprata (II)

Kokie veiksniai leidžia atsirasti teisinėms idėjoms?

- Žmonių idėjos ir pažiūros;
- Socialiniai veiksniai;
- Kultūrinė ir asmeninė kiekvieno Žmogaus patirtis.

Teisinės sąmonės sandara

Teisinės sąmonės vienetai/elementai:

1. Teisinės žinios;
2. Socialinės teisinės nuostatos;
3. Elgsenos įpročiai.

Teisinės sąmonės sandara (II)

Teisinės žinios gali būti suskirstytos į:

1. Teisinio reguliavimo žinias;
2. Teisinio reguliavimo analizės ir aiškinimo išmanymą;
3. Asmeninę „teisinę“ patirtį.

Vaizduotė yra svarbesnė už žinias. Nes žinios apsiriboja viskuo, ką dabar žinome ir suprantame, o vaizduotė apima visą pasaulį ir viską, ką kada nors reikės žinoti ir suprasti (Albertas Einšteinas)

Vilniaus
universitetas

Teisinės sąmonės dimensijos

1. Oficialioji teisė;
2. Teisė knygose;
3. Realiai veikianti teisė;
4. Gyvoji teisė.

Teisinė sąmonė

Kiekviena budri gyvenimo akimirka pasireiškia naujomis subjektyviomis patirtimis.

Sąmonė – tai ir visos mūsų emocijos, išgyvenimai, mintys, tai esmingiausias žmogaus egzistavimo elementas.

R.Descarteso dualizmas - nematerialus protas ir fizinis kūnas

Kiekvienas iš mūsų esame savo subjektyvaus pasaulio šeimininkai, ir kažkoks objektyvus vidinio pasaulio paaiškinimas būtų sunkiai įsivaizduojamas.

Žmogus girdi ir pastebi tik tai, ką supranta

Vilniaus
universitetas

‘Viskas, ką išgirstame, yra nuomonė, ne faktas,

Viskas, ką mes matome, tėra perspektyva, o ne tiesa’

Markas Aurelijus

„Nors sėdžiu vienas... žinau, kad saulė yra (Fiodoras Dostojevskis)

Egzistencinis tikėjimas. Sąmoningumas peržengia matomumą. Pati sąmonė tampa įrodymu.

Iš kur atsiranda mintys ir kur jos dingsta?

Vilniaus
universitetas

Būtis ir Niekas

Vilniaus
universitetas

Tuštuma, kuri yra ne niekas, o virtuali, turinti visas įmanomas daleles ir išryškinančias visas įmanomas formas, kurios atsiranda ir iškart išnyksta, be nuoseklumo ar nuorodų, be pasekmių

Tamsi karaliaus Lyro prognozė, kad „iš nieko nieko neatsiras“.

Aš turiu daug ką

Vilniaus
universitetas

Jei nėra nieko, ko mes apie tai nežinotume, vadinasi, niekas yra kažkas?

Nihilistinė Ernesto Hemingvėjaus meditacija „nieko, tada nieko ir nieko, ir tada nieko“

Vilniaus
universitetas

Niekas yra pagrindinė visatos kilmės ir sandaros paslaptis. Vakuumas iš tikrųjų yra giliausia „egzistencijos“ erdvė, jis laikomas „tikru“ nieku.

„Nieko“ (visiško nieko) tiesiog nėra." - Rogeris Penrose’as, Nobelio premijos laureatas. Tokio dalyko kaip „niekas“ tiesiog neegzistuoja. Jūsų siela yra amžina, nes materija negali būti sunaikinta. Kiekviena dalelė, iš kurios esate sudaryti, egzistavo dar ilgai prieš jums atsirandant, ir niekas iš to neišnyksta jums išėjus. Jei niekas niekada visiškai nedingsta, kyla klausimas: kas nutinka tai jūsų daliai, kuri nėra vien tik atomai?

A. Einšteinas pirmą kartą pastebėjo, kad pagal jo reliatyvumo teoriją bet koks **nebūties svoris** erdvėje gali atitolinti galaktikas viena nuo kitos

Sveiko proto samprata

Vilniaus
universitetas

Sveikas protas - (Common sense) - Bendras jausmas

Vilniaus
universitetas

Bendras jausmas (Sveikas protas) – pajautimas/jautrumas/bendrumas kitiems Žmonėms ir visuomenei

Sveikas protas yra Žmogaus gebėjimas sujungti ir interpretuoti savo pojūčiais gautą informaciją. (Aristotelis)

Sveikas protas yra vienas iš Žmogaus dvasios elementų. (šv. Tomas Akvinietis).

Sveikas protas - tai patirtis drauge su įžvalga.

Sveiko proto samprata (II)

Sveikas protas:

1. Vidinė proto savybė, kuri suklasifikuoja regos, klausos, lytėjimo, skonio ir uoslės jutimais gautą informaciją, priskiria ją atitinkamoms mąstymo kategorijoms ir sujungia į vieną bendrą supratimą.
2. Momentinis, instinktyvus impulsas, kuris yra gautas iš gamtos.
3. Daugumos Žmonių bendras jausmas, išmintis arba nuomonė.
4. Praktinė išmintis / žinios, kurias turi normalus, eilinis ar vidutinis Žmogus.

Pažinimo procesas

Apdorodamas duomenis, Žmogaus sąmonė ne visada vadovaujasi formaliosios logikos taisyklėmis. Daugeliu atvejų, sąmonė naudoja *schemas* ir *scenarijus*.

Schemos

- Schemos yra abstraktūs psichiniai atspindžiai, kurie ryšiais sujungia jas sudarančius elementus į visumą;
- Žmogaus sąmonėje schemos nėra įgimtos, jos nuosekliai formuojasi ir keičiasi žmogui įgyjant patirties.

Scenarijai

- Scenarijai apibūdina tam tikras tipiškas gyvenimo situacijas ir sujungia atskirus įvykius priežastingumo grandinėmis;
- Kai scenarijus pritaikomas realioms gyvenimo situacijoms, jis būna užpildomas realiais veikėjais, jų emocijomis ir žodžiais.

Pažinimo procesas (II)

Žmonės įgyja *kultūrinius modelius* iš šeimos, artimųjų ir bendruomenės.

Žmonės, užauginti bendruomenėje, turės panašius kultūrinius modelius.

Priešingai nei *kultūriniai modeliai*, schemos ir scenarijai yra abstraktūs. Schemas ir scenarijus yra labai sudėtinga pakeisti Žmogaus prote.

Teisinis mąstymas

Vilniaus
universitetas

Mąstymas – palaimos viršūnė, gyvenimo džiaugsmas, šauniausias žmogaus užsiėmimas.

- Aristotelis

Vilniaus
universitetas

Mąstymas

- **Mąstymas – psichinė Žmogaus veikla, pasireiškianti apibendrintu pasaulio atspindėjimu.**
- Šis atspindėjimas yra objektyvios aplinkos analizės ir sintezės rezultatas, praktinės ir pažintinės veiklos išvada.
- Atsiradus tam tikroms aplinkybėms, Žmogaus mąstymas gali pasikeisti.
- Teisinio mąstymo tikslas – pažinti, suprasti teisę.

Kaip mąstymo kokybė yra **reikalinga** teisės suvokimui ir pažinimui?

Teisinis mąstymas

Teisė – Žmogaus mintis, mąstymo rezultatas arba pats procesas. Teisė prasideda Žmogumi ir baigiasi Žmogumi (konkrečiu Žmogumi), todėl analizuodami teisinį argumentavimą turime suvokti Žmogaus mąstymą ir gilintis į jį.

Mąstymas – tai apibendrintas ir netiesioginis tikrovės atspindėjimo sąmonėje procesas, leidžiantis pažinti ne tik tikrovės daiktus, įvykius ir kitus reiškinius, bet ir jų santykius bei priežastinius ryšius.

Teisiškai mąstyti reiškia apibrėžti tam tikrus kriterijus, kurie leidžia mums priimti sprendimą, t. y. daryti išvadą dėl tam tikro jau nustatyto teiginio.

Teisėjo sprendimas yra/turėtų būti teisėjo mąstymo išvada.

Kas nulemia teisinį mąstymą?

Vilniaus
universitetas

Mes mokomės ne iš patirties, mes mokomės apmąstydami patirtį

Vilniaus
universitetas

Išlavinto proto požymis – gebėjimas svarstyti mintį jos nepriimant. (Aristotelis)

Mąstymo psichologija

Mąstymas neatsiejamas nuo:

- Jutimų;
- Suvokimo;
- Praktinės veiklos;
- Atminties vaizdinių;
- Sąvokų.

Mąstymo procesai

Analizė ir sintezė – svarbiausios mąstymo operacijos.

Analizė – tai visumos ***suskaidymas*** į atskiras dalis arba išskyrimas iš visumos jos dalių, veiksmų, santykių, pavyzdžiui, tam tikros veiklos suskaidymas mintimis į atskirus veiksmus, operacijas ar etapus.

Sintezė – reiškinių dalių ***sujungimas*** arba jų požymių, savybių ***suderinimas*** mintimis.

Mąstymo dėmenys

Tam, kad galėtų mąstyti apie begalę įvykių, objektų, Žmogus juos suskirsto į **sampratas (sąvokas)**, kurios yra laikomos **pagrindiniais** mąstymo dėmenimis.

Samprata (sąvoka) kaip Žmogaus patirties apibendrinimo rezultatas yra **aukščiausias** proto produktas, pasaulio pažinimo lygmuo.

Teisinis mąstymas ir analogija

Analogiškai mąstyti reiškia **sugretinti** hipotetinę bylą su tomis bylomis, kuriose jau buvo priimti sprendimai.

Teisinis mąstymas ir analogija (II)

Jei esminiai faktai yra pakankamai **panašūs** → galima remtis analogija ir vadovautis ankstesnėje byloje priimtu sprendimu.

Jei esminiai faktai **skiriasi** → reikia atskirti abi bylas, teigiant, kad esminiai faktai per daug skiriasi, lyginant su precedentu, kad būtų galima pritaikyti ankstesnėje byloje sukurtą taisyklę.

Mąstymas ir „protingo Žmogaus“ standartas

„Protingas Žmogus“ – tai **hipotetinis** žmogus, į kurio pasaulio supratimą, mąstymą atsižvelgiama, kai sprendžiama, kokie teisiniai sprendimai turi būti priimami.

Vilniaus universitetas

Mąstymas ir „protingo Žmogaus“ standartas II

Protingą žmogų galima apibūdinti kaip *tinkamai informuotą, sąmoningą, suprantantį ir aiškiai mąstantį.*

Ši sąvoka **nėra** vienareikšmė, visiškai aiški ir suprantama.

Vilniaus universitetas

Protingas Žmogus vs Racionalaus Žmogus vs Intelektualus Žmogus

Vilniaus
universitetas

Protingas Žmogus:

- empatiškas - jaučia, ką kitas galvoja/jaučia,
- mato ir suvokia tikrovės visumą,
- prisitaikantis – supranta kintančia realybę,
- save suprantantis/žinantis, kiek daug nežino,
- aistringai smalsus,
- atviras alternatyviems sprendimams,
- save kontroliuojantis,
- galintis ilgai susikaupti prie sprendžiamo klausimo,
- gali nubrėžti paraleles tarp iš pažiūros skirtingų idėjų,
- visada klausia, kokia viso to prasmė,
- ieškantis savo trūkumų,

tt,

Vilniaus universitetas

Racionalus Žmogus - mąstymo bei veiklos būdas grindžiamas savo naudos išskaičiavimu, siekiant tikslingai ir efektyviai išnaudoti aplinkybes bei valdomus išteklius.

Priimdamas sprendimus toks Žmogus:

i) pirmiausia **įsigyja reikiamą informaciją**, pagal tą informaciją įvertina skirtingas alternatyvas;

ii) **pasirenka tą alternatyvą**, kuri leidžia **lengviausiai pasiekti** jo tikslus arba patenkinti jo interesus.

Intelektualumas - aukštųjų Žmogaus gebėjimų visuma

Vilniaus
universitetas

Intelektualus Žmogus geba:

- spręsti klausimus remiantis abstrakcijomis ir bendrosiomis žiniomis,
- suvokti visapusiškos tikrovės visumą su visomis jos figūromis ir santykiais,
- orientuotis tikrovėje, apibendrinti susidarytus vaizdus,
- išreikšti žodžiais savo sąmonės, įskaitant psichiką, turinį;
- įsiminti, išlaikyti ir atgaminti informaciją, emocinį ir praktinį patyrimą,
- nustatyti kokybės, kiekio turinį, santykius ir jais naudotis,
- nustatyti priežastingumą, dėsningumus ir juos apibendrinti,
- vaizdingai kalbėti.

Intelektualus protas – protas gebantis pats save stebėti

Vilniaus
universitetas

Ar Davidas Hume'as buvo teisus sakydamas, kad protas yra tik aistros vergas?

Emociškai protingas Žmogus

Vilniaus
universitetas

Nedaug katastrofų, tiek mūsų pačių, tiek tautų gyvenime, kurių ištakos nebūtų emocinis nežinojimas. (Alain de Botton)

Protas negali nugalėti emocijų, emociją gali pakeisti ar įveikti tik stipresnė emocija. (Baruchas Spinoza)

B. Spinoza aiškina, kad vien logika negali įveikti gilių jausmų. Tik emocijos gali transformuoti kitas emocijas. Norėdami pakeisti savo būseną, turime pakeisti emocinę energiją, o ne tik mąstyti kitaip. Tai atspindi sudėtingą žmogaus psichologijos prigimtį – žmones labiau veikia aistra nei grynas samprotavimas.

Intelektas nėra išmintis, o išmintis yra intelektas

Išmintis – sąvoka, reiškianti visumą žinių, supratimo, patirties, atsargumo, intuityvaus supratimo bei gebėjimo šiuos elementus panaudoti ieškant problemų sprendimų.

Ar Žmogaus **mąstymas** ir vertybiniai/moraliniai **įsitikinimai** bei **veikimo būdas** gali pasikeisti?

Žmogaus elgesys vs Žmogaus asmenybė

Vilniaus
universitetas

Vertybės yra individualus teisingumo jausmas ir suvokimas, kas yra *teisinga* ir *naudinga* tam tikroje situacijoje.

Gyvybė, sveikata, žinios, draugystė, religija, grožis

Vilniaus universitetas

Liuciferio efektas

PSICHOLOGAS DR. PHILIP ZIMBARDO

Liuciferio efektas apibūdina momentą, kai paprastas, „normalus“ Žmogus pirmą kartą **peržengia ribą** tarp gėrio ir blogio.

Dr. Philip Zimbardo, psichologas, apibūdinęs Liuciferio efektą, teigia, jog visi, **esant specifinėms aplinkybėms**, sugeba siaubingus dalykus. Psichologas nagrinėja Liuciferio efektą pasitelkdamas Stanfordo kalėjimo eksperimentą ir įvykius Abu Ghraib kalėjime Irake.

Liuciferio efektas

STANFORDO KALĖJIMO EKSPERIMENTAS (1971)

- Stanfordo kalėjimo eksperimentas – socialinės psichologijos tyrimas, turėjęs trukti 2 savaites, kurio metu savanoriai studentai tapo kaliniais ir prižiūrėtojais imituojamoje kalėjimo aplinkoje.
- Eksperimento tikslas – suprasti normų raidą ir vaidmenų, „etikečių“ bei socialinių lūkesčių poveikį modeliuojamoje kalėjimo aplinkoje.
- Eksperimentas, kurį organizavo Dr. Zimbardo, nutrauktas po 6 dienų dėl greitai išaugusio netinkamo kalėjimo prižiūrėtojų elgesio su kaliniais.

Liuciferio efektas

ABU GHRAIB KALĖJIMAS IR IVANO „ČIPO“ FREDERIKO BYLA

Abu Ghraib kalėjimas Irake buvo amerikiečių kareivių naudojamas irakiečiams įkalinti. Kareiviai tapo kalėjimo sargybiniais, tačiau 7 iš jų, įskaitant Ivaną „Čipą“ Frederiką, buvo apkaltinti netinkamu elgesiu su sulaikytaisiais.

- Ivanas „Čipas“ Frederikas buvo laikomas dievobaimingu, drausmingu kariu, patriotu.
- Tačiau Abu Ghraib kalėjime jis dirbo 12 valandų pamainomis, septynias dienas per savaitę, 40 dienų be poilsio, o po darbo miegojo kalėjimo kameroje.
- Tokia aplinka, pasak psichologo dr. Zimbardo, buvo tokia ekstremali, jog ji kūrė **individualybės jausmo praradimą**.

Phillipo Zimbardo išvada: „Chipo Fredericko charakteristikoje nėra visiškai nieko, kas galėtų parodyti, kad jis būtų linkęs į užgaulų sadistinį elgesį. Priešingai, jei jis nebūtų buvęs priverstas dirbti ir gyventi tokiomis nenormaliomis sąlygomis, jo charakteristika pirštų mintį, jog Frederickas galėjo būti visos Amerikos kariuomenės pavyzdingas kareivis. Jis būtų buvęs idealaus tipo karys, apie kurį gali svajoti Amerikos kariuomenės šauktinių agentūra.“

(Ne)Teisingumas

Vilnius
University

„Teisingumas yra pirmoji socialinių institucijų dorybė, kaip ir tiesa – mąstymo sistemų.“

John Rawls, “*Teisingumo teorija*”

Vilnius
University

Teisingumas iš mūsų reikalauja to, ko nė vienas žmogus negali padaryti atskirai

Vilnius
University

/.../ žmogaus teisinį elgesį ir palengvina, ir varžo mūsų biologinė prigimtis.

Dr. jur. Margaret Gruter, J. S. M.

Vilnius
University

- Iki šiol nėra vieno bendro sutarimo, kas yra teisingumas ir kuo jis skiriasi nuo neteisingumo.
- Taip pat nėra subjektyvių kriterijų, kuriais žmonės vadovaujasi spręsdami, ar su jais buvo pasielgta teisingai, ar neteisingai.

Minėtos aplinkybės verčia išsamiau analizuoti vidinį žmogaus teisingumo jausmą kaip reiškinį, suvokti jo savybes, jas įvertinti ir sistemiškai apibūdinti.

Teisingumas:

- Viešumo, skaidrumo pagrindas;
- Bendrasis teisės principas;
- Deklaruojamas kokybinis ir strateginis valstybės ir visuomenės raidos tikslas;
- Esminis socialinės tvarkos reikalavimas?

Vilnius University

(Ne)teisingumo jausmo svarba ir jo tyrimai

Teismas gali išspręsti konfliktą pagal: ***i)*** teismo vidinį įsitikinimą, ***ii)*** *visapusišką, išsamų, objektyvų bylos aplinkybių viseto ištyrimą.*

Paremta detaliai reglamentuojama tvarka ir hierarchine teismų sistema

Vilnius University

Ar emocinis, pažintinis krūvis turi įtaką teisiniams ginčams ir jų sprendimui?

Vilnius University

Vilnius University

Teisingumo jausmo sąvokos turinio interpretacijos

*[**Teisingumo jausmas** yra] įsijautimas, empatija, arba apsikeitimas vaidmenimis, pasitelkiant vaizduotės galią, [su kurios pagalba bet kurios grupės atstovas] gali projektuoti save kito asmens situacijoje.*

Edmond N. Cahn

Ar teisingumas kaip teisinė kategorija iš esmės skiriasi nuo esančio teisingumo jausmo kaip individo subjektyvaus požiūrio?

Vilnius University

Vilnius University

Religija, moralė ir teisingumas (-o jausmas)

*Kiekvienas turėtų turėti teisę pasirinkti **savo** gero gyvenimo koncepciją ir valdžiai neturėtų daryti įtakos religinės ar moralinės teorijos.*

Valdžia neturėtų priimti „moralių įstatymų“ dėl seksualinio gyvenimo ar reprodukcijos klausimų (?)

Ar teisingumas yra įgyvendinamas, kai valdžia sprendžia socialinius ir kultūrinius klausimus, remdamasi savo moralinėmis ar religinėmis pažiūromis?

Vilnius University

Savižudybė su pagalba / Eutanazija

Eutanazijos ir savižudybės su pagalba idėja yra ta, jog nepagydomi ligoniai turėtų **patys priimti sprendimus** dėl gyvenimo pabaigos be valdžios, politikų ir jų ideologijos kišimosi. Yra labai **nedaug** šalių (valstijų), kurios tai leidžia.

- Ar teisinga leisti Žmonėms patiems spręsti dėl tokio gyvybės nutraukimo būdo (ir leisti gydytojams, prisiekusiems Hipokrato priesaika, būti to dalimi)?
- **Ar įmanoma (teisinga) diskutuoti šia tema ignoruojant moralę**?

Vilnius University

(Ne)Teisingumas ir subjektyvizmas

Tais atvejais, kai Žmonėms gali kilti didelių (neigiamų) padarinių, stiprios emocijos paprastai valdo žmogaus mintis ir požiūrį. Dažnai tai galima atpažinti per didelį pyktį, kuris stipriai paveikia Žmogaus teisingumo jausmą.

Vilnius University

Ar teisėjui įmanoma racionaliai apmąstyti savo subjektyvią proto būseną?

Kaip galima paversti subjektyvumą racionaliu mąstymu?

Vilnius University

Subjektyviai suvokiamo neteisingumo pasekmės

Racionalus savasties interesas prieš iracionalias formas, pagrįstas teisingumo jausmu.

Santykiniai veiksniai:

- Pradinės emocijos valdymas
- Poveikio jėga
- Ankstesnių chronologinių įvykių sukeltos reakcijos į neteisingumą

Vilnius University

Teisingumo jausmo ir teisės taikymo sąveika

Ne teisingumo jausmas kuria teisę, bet greičiau teisė – teisingumo jausmą.

Rudolf von Jhering

Teisingumo jausmą formuoja:

- Neapibrėžta norma;
- Teisės normų kolizija;
- Pagal analogiją taikytinos normos pasirinkimas;
- Naudojimasis diskrecijos teise;
- Etc.

Teisingumo jausmas – koks jis?

- Vidinis ar įgytas sugebėjimas?
- Individualus ar kolektyvinis reiškinys?
- Standartinis ar dinamiškas reiškinys?

Vilnius University

Teisingumas rinkose? Surogacija

Jei buvo sudaryta surogacijos sutartis, ar tai gali būti vertinama kaip paprastas, nors ir ne toks įprastas, sandoris?

- Ar tai yra laisvas pasirinkimas, jei sutarties priežastis buvo pinigai? Ar tai išvis gali būti laisvas pasirinkimas bet kokiu atveju?
- Ar tai yra laisvas pasirinkimas, jei surogatinė motina, pasirašydama sutartį, negali numatyti, kokį ryšį ji gali turėti su kūdikiu, kai jis gimsta?

Ar yra tokių „moraliai aukštesnių“ prekių, kurių rinkos negali suteikti, o pinigai negali nupirkti?

Vilnius University

Kiek laisvi yra pasirinkimai daromi laisvojoje rinkoje? Ar jie išvis gali tokie būti?

Vilnius
University

- Ar kada nors gali būti vienas teisingumo (jausmo) apibrėžimas?
- Kaip valdžia turėtų nuspręsti, kas yra teisingumas visuomenėje?
- Kuo turėtų vadovautis valdžia, priimdama sprendimus dėl moralinių ir (arba) religinių klausimų?

- Ar turėtume atskirti teisingumo ir teisingumo jausmo apibrėžimus?
- Ar žmonės gali kontroliuoti racionalų ir iracionalų teisingumo jausmą?
- Ar dorybė turėtų daryti įtaką viešajam valdymui? Kaip tai daro (turėtų daryti) teisėjas?

Logikos taikymo problematika

Vilnius
University

Logika

Teisėje bendrąja prasme logika – „tinkamas, teisingas samprotavimo būdas“, leidžiantis atliekant teisinį argumentavimą užtikrinti tik mąstymo nuoseklumą ir taisyklingumą, bet ne pradinių teiginių turinio teisingumą.

Išvados teisingumas ir priimtinumas nėra logikos klausimas – tą lemia prielaidos.

Logikos taikymo galimybės ir ribos

Logikos panaudojimas teisės aiškinimui sietinas su teisinio tikrumo principu: teismo sprendimas turi būti nuspėjamas ir garantuoti tam tikrą teisinį stabilumą.

Kas paprasta, tas genialu,
Kas absoliučiai paprasta, tas absoliučiai genialu,
Kas absoliučiai genialu, tas Dievas.

Šv. Tomas Akvinietis

Vilniaus
universitetas

Paprastumas – Genialumas - Aiškumas

Vilniaus
universitetas

Logika ir teisinis argumentavimas

Atliekant teisinį argumentavimą, didelė reikšmė turi būti teikiama ir kitiems veiksniams. Reikėtų atsižvelgti į tokius veiksnius, kaip:

- Silogizmas taikant teisės normą;
- Logika taikant teismo precedentą;
- Logika ir piktnaudžiavimas teise;
- Logika ir teisės normų aiškinimas.

Logika ir teisinis argumentavimas

SILOGIZMAS TAIKANT TEISĖS NORMĄ

Priimdamas sprendimą, teisėjas paprastai disponuoja faktais ir teises norma. Naudodamasis dedukciniu teisiniu argumentavimu, teisėjas iš vienų teiginių išveda kitus.

- Tai, kaip teismas nustatys ir įvertins faktus, lems teisėjo patirtis, pragmatiškumas, racionalumas, vertybės ir kt.
- Nustatyti taikytiną teisės normą gali būti sudėtinga, jei teisės akto kalba yra neaiški ar dviprasmiška.

Logika ir teisinis argumentavimas

SILOGIZMAS TAIKANT TEISĖS NORMĄ II

Nors vienas iš silogizmo tikslų yra **užtikrinti**, kad teisėjas nesikištų į įstatymų leidėjo sritį, priimtų nešališką sprendimą, tačiau net teisinio pozityvizmo atstovai neneigia, kad tam tikrais atvejais teismo sprendimą lemia **vertybiniai/moraliniai** įsitikinimai.

Vilniaus universitetas

Logika ir teisinis argumentavimas

LOGIKA TAIKANT TEISMO PRECEDENTĄ

Teisėjas praeityje sukurtą precedentą pritaiko konkrečiai dabarties situacijai (teisinis argumentavimas pagal analogiją).

Tokiu logika paremtu precedento, kaip teisės šaltinio, naudojimu yra siekiama užtikrinti teisinio tikrumo principo laikymąsi ir teisės stabilumą.

Logika ir teisinis argumentavimas

LOGIKA IR PIKTNAUDŽIAVIMAS TEISE

Teisės norma turi tam tikrą paskirtį, prasmę, tačiau teisininkai, vadovaudamiesi logika ir siekdami naudos klientui, gali pradėti aiškinti teisės principą mechaniškai, neatsižvelgiant į tikslą. Taip bandoma įtikinti teisėją, kad būtent ta norma ir yra taip taikoma ginčo santykiui.

Vilniaus universitetas

Logika ir teisinis argumentavimas

LOGIKA IR TEISĖS NORMŲ AIŠKINIMAS

Be logikos, pagrįstam teisiniam argumentavimui teisėjui yra reikalingas ir kitas teisės aiškinimas, pavyzdžiui:

- Sisteminis;
- Lingvistinis;
- Istorinis;
- Teleologinis;
- Kt.

Logika ir teisinis argumentavimas

LOGIKA IR TEISĖS NORMŲ AIŠKINIMAS II

Neįmanoma sukurti teisės normų, kurios aprašytų kiekvieną konkrečią gyvenimo situaciją. Todėl kuriamos teisės normos yra **abstrakčios**, jos reglamentuoja tam tikrą santykių grupę.

Teisės kalba jau pati savaime reiškia tam tikrą **neapibrėžtumą** ir **nebaigtumą**. Todėl įprasta, kad aukštesnės pakopos teismai **interpretuoja** teisę, nevengia taikomų normų plėsti ar siaurinti.

Logika

BAIGIAMOSIOS MINTYS

- Šiuolaikinės teisės mokslas turėtų orientuotis į **teisinės realybės tikimybinius procesus**, o ne vien į griežtus logikos dėsnius.
- Daugiau dėmesio turi būti skiriama tam, kaip loginis argumentavimas veikia praktikoje, bendraujant **socialinėms protingoms asmenybėms**.
- Dėl logikos taikymo teisėje taip pat kyla tam tikrų problemų, nes joje yra svarbus ir **vertybėmis paremtas teisingumas**, patvirtintas tinkamu argumentavimu.
- Teisinis tikrumas, kurį iš dalies užtikrina logika, tėra viena iš daugelio teisinių vertybių, kurios **pusiausvyra su kitomis vertybėmis turi būti išlaikoma**.

Teisė ir kalba

Vilniaus
universitetas

Teisės kalba:

- *Literatūrinis pasakojimas?*
- *Faktų vertinimas ir normų atranka?*

Ar teisės kalba turi įtaką realiam gyvenimui?

Emocinė žodžių reikšmė

Jausmai vs. Emocijos?

Jausminis teiginys – subjektyvaus vertinimo išraiška (*sutinku, nesutinku, prieštarauju*).

Ar prigimtinės teisės kalba irgi jausminė?

Emocinė žodžių reikšmė (II)

Emocinės žodžių funkcijos svarba teisininkui:

- tam tikros teisės taisyklės yra taip išreikštos žodžiais, kad būtų panaikintos arba naudojamos teisę išmanančių Žmonių emocijos;
- teisės taisyklėse emocinė funkcija naudojama kaip socialinės kontrolės priemonė;
- tam tikri žodžių junginiai taisyklėse vartojami atsižvelgiant į konkrečias taisyklių taikymo situacijas ir taisykles taikančių Žmonių emocijų įtaką jų taikymui.

Teisės kalbos ypatumai

Teisės kalbai būdingas formalizmas.

Teisės kalboje dažnai sutinkama ir trūkumų, kurie tam tikrais atvejais šio formalizmo yra sustiprinami.

Bendrinėje kalboje ir teisės kalboje naudojamos sąvokos nesutampa (?).

Teisės kalboje savaime taip pat nėra aiškios tokios sąvokos, kaip „didelis neatsargumas“, „teisingumas ir protingumas“, „vaiko interesai“, „būtinasis reikalingumas“, „sąžiningumas“ ir pan.

Ubi ius incertum, ibi ius nullum – neaiškus įstatymas negalioja.

Teisės ir kalbos santykis

Kalba – svarbiausia socialinės kontrolės priemonė.

Teisė yra priklausoma nuo praeities faktų ir kontroliuoja ateities įvykius būtent kalbos pagalba.

Teisininkų darbas yra labiausiai susijęs su kalbos (ne)sėkme.

Kalbos filosofija, lingvistika, semiotika, retorika, semantika, pragmatika, literatūros studijos ir komunikacijos teorija gali būti lengvai pritaikytos ir teisei.

Teisės ir kalbos santykis (II)

Teisė tai apibrėžta žodžių prasminių (teisinių) reikšmių visuma?

Ar teisė yra kaip faktiškai egzistuojančios kalbos registras?

Teisės, kaip ir bet kokios kitos kalbos vartojimas, yra socialinė praktika.

Vilniaus universitetas

Retorika

Retorika tai yra iškalba, įgalinanti (klausytoją) ne tik žinoti, kas turi būti padaryta, bet ir daryti tai, ką jis žino esant būtina padaryti.

Kalba ir jos reikšmė gali slypėti kažkur „anapus“ ir laukti, kol rašytinio teksto skaitytojas ją iššauks.

Hermeneutika

Hermeneutika – lingvistinės filosofijos kryptis, kurios atstovai tiria suvokimą ir jo sąlygas.

Interpretatorius yra kūrėjas, kuris, savaip interpretuodamas aiškinamą dalyką, sukuria kažką naujo.

Išankstinis faktų ar reiškinių supratimas nuolatos kinta.

Interpretaciją gali lemti ir vidinės interpretatoriaus nuostatos.

Nors reiškinių supratimas ir kinta, teisinė praktika turi išlaikyti savo stabilumą.

Hermeneutika (II)

Didžiąją teisinio argumentavimo dalį sudaro rašytinės teisės analizė ir aiškinimas.

Hermeneutikos ratas: visuma suprantama paskirybe, o paskirybė – visuma. Teisinis interpretavimas taip pat vyksta „ratu“.

Racionalus teisinis argumentavimas galimas tik suteikiant galimybę pasisakyti visoms teisinės diskusijos šalims.

Ši diskusija negali būti racionali, jei viena šalis naudoja specialiosios (teisinės) kalbos terminus, o kiti pasitelkia bendrąją kalbą.

Lingvistika ir teisė

Kalba gali būti suprasta kaip kodas arba kodų rinkinys, įgalinantis konkretų kalbėtoją atlikti pranešimą.

Šis kodas yra kolektyvinis, o pranešimas individualus. Pranešimas yra atsitiktinis ir pasirenkamas, o kodas sistemingas ir privalomas kalbinei bendruomenei.

Panašiai, formalioji teisės išraiška (rašytinė teisė) bei konkretus šios teisės pritaikymas (realioji teisė) taip pat yra skirtingi.

Lingvistika ir teisės (II)

Kalba sukuria savo pasaulį, kuriame, sąveikaujant jį sudarančioms priešpriešoms ir skirtumams, kiekvienas esinys nurodo tik į kitus tos pačios visumos esinius.

Kalba nėra „gyvenimo forma“ (?).

Panašiai, teisė yra tvarka, kurios teisinės problemos turi būti sprendžiamos kaip šios tvarkos problemos (?).

Šiuo atveju teisės teorija yra tiksli struktūrinė teisės analizė, kuri turi būti laisva nuo bet kokių etinių, politinių vertinimų (?).

Lingvistika ir teisė (III)

Teisinis tekstas gali būti nagrinėjamas kaip anksčiau sukurto struktūrinio kodo pavyzdys.

Šioje analizėje gali būti išskiriami tokie lygmenys:

- lingvistinio kodo analizė (teisės kalba yra bendrinės kalbos atmaina);
- teisinio kodo analizė (teisinės normos ir interpretacinės procedūros tiriamos kaip gramatika);
- teisinio vertinimo analizė (verifikacijos ir teisės veikimo kalba).

Sociolingvistika ir teisė

Nėra žodžių su reikšmėmis, tinkamomis visiems žodžiams, nėra žodžių, nepriklausančių niekam.

Kalbėtojas ir kalbėjimo aplinkybės apibrėžia tikrąją žodžio reikšmę.

Tačiau ko reikia, kad skirtingi žmonės žodžius (kalbą) suprastų vienodai?

Kiekviena visuomenė turi savo tiesos režimą, savo bendrosios tiesos politiką, t. y. tipus, diskursą, mechanizmus, pavyzdžius ir prasmes, kuriuos ji pripažįsta ir įgalina funkcionuoti kaip teisingus.

Sociolingvistika ir teisė (II)

Teisiniai žodžiai (sąvokos ir apibrėžimai) – tai klasifikacinio pobūdžio žodžiai, kurie nukreipia į santykių ir faktų grupes;

Aiškinant teisinius žodžius, visuomet atsiranda abejotinų atvejų (šviesotamsos atvejų);

Atsižvelgiant į tai, teisėjo užduotis neapsiriboja mechaniniu teisės pritaikymu. Teisėjo veikla turi būti teisės kuriamoji veikla.

Išorinė teisės kalba

Išskirtinis teisinio diskurso bruožas – jo galimybė „transformuoti“ ir „išversti“ (ištaisyti ir patvirtinti) bendrinę kalbą ir bendrinę reikšmę į uždarą teisiškai aktualų ir juridiškai įteisintą kodą.

Išorinė teisės kalba (II)

Dėl pačios kalbos prigimties visiškai išvengti dviprasmiškumo yra neįmanoma:

- teisės kalboje vartojami specifiniai teisės terminai, dažniausiai žinomi ir suprantami tik specialistams;
- teisės kalba yra labiau internacionalizuota nei įprasta kasdienė kalba. Teisės kalboje gausu tarptautinių žodžių, kitų kalbų skolinių, neretai iš dabar aktyviai nebevartojamų kalbų, pavyzdžiui, lotynų kalbos;
- Teisėje elgesio taisyklės formuluojamos abstrahuota, lakoniška, nuoseklia ir neutralia forma, vieno ar kito individualizuoto elgesio varianto aprašymo nepateikiama.

Išorinė teisės kalba (III)

- teisės kalbai nebūdingas individualus stilius, nes teisės normos formuluojamos kaip neapibrėžtam žmonių ratui adresuojamos elgesio taisyklės;
- teisės kalbai būdingas formalizmas, t. y. vartojamas savitas stilius, mintis reiškiama tam tikra žodžių seka ir nuoseklumu, vartojami standartiniai terminai ir frazės, tekstas dėstomas taip pat tam tikra tvarka (įstatymo skyriai, skirsniai, straipsniai, jų dalys ir t. t.);
- teisei būdingi vidiniai prieštaravimai, atsirandantys iš politinio teisėkūros proceso.

Teisinis apibrėžtumas – vienas svarbiausių teisinės valstybės veiklos principų

Teisinė diskrecija

Vilniaus
universitetas

„... arbitras vadovaujasi bylos teisingumu, teisėjas - griežtais įstatymais“

Aristotelis, *„Retorika“,* 1 knyga.

Ar tai tiesa?

Vilnius University

Diskrecijos apibrėžimas

Diskrecija yra **Žmogaus socialinės ir psichologinės tikrovės dalis**, kuri egzistuoja **objektyviai** ir kurios **negalima paneigti**.

Vilnius
University

Teisinės diskrecijos apibrėžimas (II)

Iš esmės teisinė diskrecija yra:

1. Teisė pasirinkti *principus*, kuriais vadovaujamasi;
2. Teisė pasirinkti daryti *sprendimus*, kurie veikia kitus žmones;
3. Teisė rinktis iš *įvairių dalykų*, kurie leidžiami įstatymų.

Teorijos, kaip teisėjai sprendžia bylas

Formalizmo šalininkai teigia, kad teisėjo sprendimą galima suskirstyti į trijų dalių lygtį:

- **R x F = D;**
- ‘R’ = teisės normos; ‘F’ = bylos faktai; ‘D’ = bylos sprendimas;
- Nėra jokių kitų veiksnių, galinčių daryti įtaką teisėjui.

Teorijos, kaip teisėjai realiai sprendžia bylas (II)

Teisėjai priima sprendimą byloje prieš remdamiesi nustatytais teisiniais principais:

- Sprendimai priimami remiantis neurologine *blykste* - „teisėjo nuojauta“;
- Jie tiki formule **S x P = D;**
- ‘S’ = dirgikliai ar „teisėjo nuojauta“; ‘P’ = asmenybė; ‘D’ = sprendimas;

Teorijos, kaip teisėjai realiai sprendžia bylas (III)

Kas sudaro „teisėjo nuojautą“?

Elementai, kurie labiausiai gali paveikti teisėjo sprendimą:

1. „**Tiesioginė įtaka** “, kurią apima: a) teisinė ir politinė patirtis; b) politinės pažiūros ir nuomonės; ir c) intelektinės ir temperamentinės savybės; ir
2. „**Netiesioginė ir nuolatinė įtaka**“, kuri apima: a) teisinį ir bendrąjį išsilavinimą; b) šeimos ir asmeninės asociacijas, įskaitant turtą ir socialinę padėtį.

Kaip teisėjai realiai sprendžia bylas?

- Daugumoje teismų (teisėjų) sprendimų priėmimo teorijų daroma **prielaida**, kad teisėjai sprendimus priima **racionaliai**, t.y. šios teorijos yra pagrįstos racionalaus pasirinkimo teorija.

- Tačiau kognytivistikos mokslininkai pabrėžia, kad **racionalaus pasirinkimo teorija nėra pagrįsta tuo, kaip iš tikrųjų veikia žmogaus protas**.

Kaip teisėjai realiai sprendžia bylas? (II)

- *Visų pirma teisėjo sprendimas yra **Žmogaus/asmens sprendimas**.*
- *Teisės ir Teismo proceso **neapibrėžtumas** palieka vietos asmens įsitikinimų sistemai paveikti teismo rezultatus*

Vilnius University

Kaip teisėjai realiai sprendžia bylas? (III)

Kaip pasireiškia neapibrėžtumas teismų sistemoje?

- „**Balansavimo**“ testai - t.y. teisėjas turi subalansuoti nepalyginamus dalykus;
- Reikalavimas pažvelgti į daugelį veiksnių, kad būtų padaryta išvada, pagrįsta aplinkybių visuma.

Kaip tai susiję su teisėjo įsitikinimais?

- *Kiekvienas teisėjas nusprendžia **savaip**, kokį svorį kiekvienam veiksniui skirti;*
- *Kiekvienas teisėjas skiria skirtingą svorį vadovaudamasis taisyklėmis, precedentu ar siekdamas „teisingo“ rezultato.*

Vilnius University

Kaip teisėjai realiai sprendžia bylas? (IV)

- *Iš esmės kiekvienas teisėjas greičiausiai naudos skirtingą samprotavimą ir pasieks kitokį rezultatą, kuris remsis unikalia teisėjo patirties, vertybių ir kitų vidinių bei išorinių veiksnių visuma.*

Vilnius University

Teisė – diskrecija - diskriminacija

Vilnius
University

Teisinės diskrecijos apribojimas

Tai kelia klausimą - ar teisėjo sprendimų priėmimas yra ribotas ir/ar apribojamas?

Vilnius
University

Teisinės diskrecijos apribojimas (II)

Teisinės diskrecijai yra įvairių apribojimų, kuriuos galima sugrupuoti į „išorinius“ ir „vidinius“.

Išoriniai apribojimai gali apimti:

- Ribas pačiame įstatyme;
- Teisėjų skyrimo tvarką;
- Teisę apskųsti sprendimus;
- Procesinius reikalavimus ir specialias teismo taisykles, kurių reikia laikytis.

Teisinės diskrecijos apribojimas (III)

Vidiniai apribojimai gali apimti:

- Socialinę aplinką ir teisėjų švietimą;
- Teisėjų savęs ribojimą;
- Politinę ideologiją ir įsitikinimus;
- Baimę dėl visuomenės „tikrinimo“.

Vilnius
University

Ar galima prognozuoti teisėjo sprendimų priėmimo procesą, atsižvelgiant į jo vidinius apribojimus?

Vilnius
University

Tam tikra prasme - taip - daugelyje JAV atliktų tyrimų nustatyta sąsaja tarp teisėjo savybių ir jo sprendimo priėmimo.

Vilnius University

Teisėjų sprendimų numatymas ir prognozavimas

Politinė ideologija:

Demokratai priima liberalesnius sprendimus, o respublikonai - konservatyvesnius sprendimus (Epstein, Landes ir Posner (2013));

Respublikonai dažniau skiria ilgesnes bausmes nei demokratai, kai kalbama apie baudžiamąsias bylas (Cohen ir Yang);

Sprendžiant homoseksualų teisių bylas, teisėjai, kuriuos skiria respublikonai, palyginti su tais, kuriuos skiria demokratai, turi skirtingą požiūrį – demokratų skirti teisėjai yra labiau palaikantys šiais klausimais (Pinello (2003)).

Teisėjų sprendimų numatymas ir prognozavimas (II)

Lytis:

Kai kuriuose ankstyvuose tyrimuose nustatyta, kad teisėjos moterys tiek valstijos, tiek federaliniuose teismuose sprendė „liberaliau“ nei vyrai (Allen ir Wall (1993), Gryski, Main ir Dixon (1986)).

Teisėjų sprendimų numatymas ir prognozavimas (III)

Rasė:

Welch, Combs ir Gruhl (1988) teigia, kad nors baltaodžiai teisėjai švelniau elgiasi su baltaodžiais, o ne su juodaodžiais teisiamaisiais, juodaodžiai teisėjai elgiasi su visais vienodai;

Steffensmeier ir Britt (2001) teigia, kad juodaodžiai teisėjai šiek tiek dažniau nuteisdavo kaltinamuosius į kalėjimą, nei baltaodžiai, nepaisant kaltinamojo rasės.

Teisėjų sprendimų numatymas ir prognozavimas (IV)

Įvairios asmeninės patirtys ir kitos savybės:

Yra svarių įrodymų, kad susilaukus dukters (o ne sūnaus) federaliniai apeliacijų teisėjai sprendžia liberaliau tam tikrais su lytimi susijusiais klausimais (pavyzdžiui, reprodukcinių teisių ir diskriminacijos dėl darbo klausimais) (Glynn ir Sen (2015));

Vyresni teisėjai dažniau priima palankų sprendimą diskriminacijos dėl amžiaus bylose (Manning, Carroll ir Carp (2004));

Kito tyrimo metu nustatyta, kad teisėjai yra labiau nuspėjami priimdami sprendimus ankstesniais nei vėlesniais karjeros etapais (Kaheny, Haire ir Benesh (2008).

Sunkūs pasirinkimai

Vilnius
University

Sunkūs pasirinkimai nėra sunkūs dėl mūsų **nežinojimo, vertybių nesuderinamumo ar alternatyvų nepalyginamumo**. Jie yra sunkūs, nes **alternatyvos yra lygiavertės**.

Jie yra palyginami, tačiau:

- **vienas nėra geresnis už kitą,**

- **taip pat nėra ir vienodai geri**.

Sunkiuose pasirinkimuose Žmogus turi nuspręsti tarp dviejų alternatyvų, ar:

1. Pirma yra **geresnė** už antrą tam tikrais aspektais;
2. Antra yra **geresnė** už pirmą tam tikrais aspektais;
3. **Nei viena** alternatyva **nėra bent jau tokia gera** kaip kita, apimant visus svarbius aspektus.

Nežinojimas

Vilnius
University

Nežinojimas

Labiausiai paplitęs paaiškinimas, kas padaro pasirinkimus sunkius, yra tai, jog mes **nežinome** arba **esame neįsitikinę** dėl norminių ir nenorminių faktorių, kurie reikalingi sprendimui priimti.

Tačiau su tokiu paaiškinimu galima nesutikti. Kai kuriuose sprendimuose mes turime „**pirminę asmeninę įtaką**“.

Nežinojimas II

Jei jums pasiūlytų citrinų šerbetą ir obuolių pyragą – ką pasirinktumėte?

Šį sprendimą lemia tai, kuris desertas Jums yra skanesnis. **Skonis** šiuo atveju yra „**pirminė asmeninė įtaka**“. Jūs esate „**sprendėjas**“.

Nežinojimas III

Sunkiuose sprendimuose Jūs (ne)turite visą reikalingą informaciją, tačiau Jums trūksta **struktūrinio elemento**, kuriuo galėtumėte **palyginti** alternatyvas.

Net jei mes ir nežinome, ar mūsų sprendimai yra teisingi, mes galime būti praktiškai įsitikinę, kad jie tokie yra. Taigi, **praktinis tikrumas**, o ne žinojimas, yra teisingas standartas priimant sprendimus.

Praktinis tikrumas dėl pasiūlymo priklauso nuo **jūsų pasitikėjimo lygio** (arba tikėjimo laipsnio) ir to, **kas svarbu renkantis ar lyginant alternatyvas.**

Nesuderinamumas

Vilnius
University

Nesuderinamumas

Antras paaiškinimas, kodėl pasirinkimai yra sunkūs, yra tai, jog **nėra bendrinio vieneto**, pagal kurį pasirinkimai gali būti pamatuojami juos svarstant.

Kadangi nėra bendrinio vieneto, kaip, pvz., ilgiui ar svoriui matuoti, mes negalime pasverti pasirinkimų alternatyvų tuo pačiu būdu.

Nesuderinamumas II

Tačiau pasirinkimų nesuderinamumas **nereiškia**, jog jie yra **nepalyginami**. Pasirinkimai tarp nesuderinamų vienetų gali būti lengvi – **tereikia pasirinkti geresnę alternatyvą.**

Pavyzdžiui, jei reikėtų rinktis tarp obuolių pyrago ir Jūsų gyvenimiško pasiekimo, aišku, jog rinktumėtės pastarąjį.

Taigi, sprendimų alternatyvų nesuderinamumas nepadaro jų sunkiais.

Nepalyginamumas

Vilnius
University

Nepalyginamumas

Dar vienas paaiškinimas, kodėl pasirinkimai yra sunkūs, nurodo, jog alternatyvos gali būti **nepalyginamos,** atsižvelgiant į tai, kas svarbu pasirenkant.

Tačiau toks paaiškinimas taip pat nebūtinai yra teisingas.

Nepalyginamumas II

Kai Žmogus pasirenka vieną alternatyvą, ją pasirinkdamas racionaliai jis **panaikina** nepalyginamumo faktorių.

Sunkūs pasirinkimai yra pasirinkimai, su kuriais susiduriame įgyvendindami savo **racionalią valią ir į kuriuos reaguojame kaip racionalūs asmenys**.

Pasirinkimo tarp dviejų alternatyvų racionalumą gali nulemti **a) vertinamieji alternatyvų santykiai** arba **b) norminiai santykiai tarp priežasčių už ir prieš jas atsižvelgiant į tai, kas svarbu pasirinkime**. Taigi, jos nėra nepalyginamos.

Lygiavertiškumas

Vilnius
University

Lygiavertiškumas

Tai, kas apsunkina pasirinkimą, yra **struktūrinis pasirinkimo bruožas**, ypač tai, kaip alternatyvos yra susijusios viena su kita, atsižvelgiant į jų svarstymą.

Triašė teorija, t.y. teorija, jog viena alternatyva turi būti geresnė, blogesnė, arba tokia pati gera kitai alternatyvai turėtų būti **atmesta**, nes alternatyvos yra palyginamos. Alternatyvos yra **lygiavertės**.

Lygiavertiškumas II

Nors kiekybę galimą vertinti „**svarstyklių principu**“, kodėl toks pats metodas turėtų būti taikomas tokiems dalykams, kaip teisingumas, meilė ar grožis?

Tokiose situacijose mes atsižvelgiame į **kokybinį elementą** ir **vertinamąjį skirtumą**.

Kiekybiniai ir kokybiniai elementai kartu turi įtakos mūsų pasirinkimams.

Lygiavertiškumas III

Pavyzdžiui, jei Jums vėl pasiūlytų pasirinkti tarp citrinų šerbeto ir obuolių pyrago, Jūsų sprendimui įtaką darytų ir kiekybinis, ir kokybinis elementai. Čia atsiskleidžia vertinamasis skirtumas.

Abi alternatyvos yra ***lygiavertės*** skonio atžvilgiu.

Pasirinkimai

Vilnius
University

Pasirinkimai

Kai renkamės tarp alternatyvų, mūsų priežastys joms pasirinkti gali būti **paremtos išoriniais arba vidiniais motyvais**. Kai išoriniai motyvai yra lygiaverčiai, vidiniai motyvai gali nulemti sprendimą.

Nors išoriniai motyvai jau yra **duoti,** Žmogus gali pats **kurti ir kuria** vidinius motyvus.

Taigi, galima teigti, jog Žmogus pasirenka tarp alternatyvų žinodamas, kuri jam yra tinkamiausia. Mūsų pasirinkimai sunkiuose sprendimuose atskiria mus visus kaip asmenybes. **Tai suteikia Žmogui atskirą identitetą.**

Racionalus veiksnys

Dažniausiai racionalus veiksnys Žmoguje atpažįsta tik išorinius motyvus, o ne vidinius, sukurtus Žmogaus. Tačiau lygiaverčiuose pasirinkimuose išoriniai motyvai baigiasi.

Tačiau toks požiūris nepalieka vietos Žmogui spręsti pasirinkimų. Taigi, **galutinis sprendėjas yra Žmogus, remdamasis vidiniais motyvais**. Toks požiūris Žmogų formuoja kaip kūrėją.

1. Pasirinkimai nėra sunkūs dėl mūsų nežinojimo, alternatyvų nesuderinamumo ar nepalyginamumo.
2. Pasirinkimai yra sunkūs, nes jie yra lygiaverčiai.
3. Pasirinkimus apsunkina jų struktūrinis bruožas, ypač tai, kaip alternatyvos yra susijusios viena su kita.
4. Pasirinkimus padeda priimti jų kokybiniai elementai bei Žmogaus vidiniai motyvai.
5. Žmogus, darydamas sunkius pasirinkimus, tampa savo identiteto kūrėju.

Visada eikite per toli, nes čia rasite tiesą.
(Albertas Camus)

Vilnius
University

Kas mato per daug, tas niekur nepritampa. (Friedrichas Nietzsche)

Kartais per didelis žinojimas ar pernelyg aiškus supratimas gali kelti jausmą, kad niekur nepriklausome. Kai matome pasaulį tokį, koks jis yra iš tikrųjų, o ne tokį, kokį jį nori matyti kiti, galime jaustis vieniši ir kitokie. Tai nėra blogai – tai reiškia, kad esame budrūs ir sąmoningi, o kiti gali to nežinoti arba jaustis patogiai su savo požiūriu.

Ačiū už dėmesį!

Vilniaus
universitetas

Vilniaus universitetas

KONTAKTAI

Doc. Dr. Jaunius Gumbis

jaunius.gumbis@tf.vu.lt